

ДОРОЖНАЯ ЗАМѢТКА.

(Изъ Полтавы въ Кременчугъ).

Нѣсколько разъ приходилось мнѣ проѣхать болѣе 1500 верстъ, но ни разу не случалось быть свидѣтелемъ такихъ возмутительныхъ сценъ, какія я встрѣтилъ, проѣхавъ изъ Полтавы въ Кременчугъ, всего 113 верстъ! Надо не имѣть ни малѣйшаго уваженія къ человеку, чтобы равнодушно смотрѣть и молчать, какъ издѣваются надъ бѣднымъ простолюдиномъ, пользуясь его безпомощностью!

Проѣхавъ 11 верстъ отъ мѣстечка Рѣшетилówki, я нагналъ пять подводъ съ сѣномъ; всѣ онѣ стояли на дорогѣ, а на-лѣво, всторонѣ, стояла почтовая кибитка, запряженная тремя лошадьми. Услышавъ крикъ: ой! ой!, я приказалъ своему ямщику остановиться и подошелъ къ тѣмъ санямъ, изъ-за которыхъ слышался крикъ. Здѣсь я увидѣлъ изумительное зрѣлище: какой-то господинъ въ снотовой шубѣ, держа въ лѣвой рукѣ шапку, правою откускалъ сѣдому старику-крестьянину оплеухи. Появленіе сторонняго лица ни на одну минуту не смутило неизвѣстнаго господина.

— За что вы деретесь?—спросилъ я, ставъ между господиномъ и простолюдиномъ.

— Не мѣшайте! это не ваше дѣло! я знаю, за что я бью,—было мнѣ отвѣтомъ.

Я понялъ съ кѣмъ имѣю дѣло и — легко понять — какъ возмущенъ.

— Я не позволю вамъ болѣе пальцемъ тронуть его! Если онъ виноватъ — жалуйтесь, — законъ разберетъ и накажетъ, а сами не бейте, сказалъ я и, обращаясь къ обиженному, продолжалъ: — «поѣзжайте съ Богомъ».

— Не поѣдетъ!... перебилъ меня жидъ: — я его въ станъ повезу.

— Звісно не поїду, покиль шапки не оддасте,—отозвался, наконецъ, обиженный.

На вопросъ мой: за что жидъ дрался и за что снялъ шапку? старикъ сказалъ: »от-такъ, якъ бачте! везли ми сіно; я йшовъ біля первихъ саней и не чувъ що почта біжитъ, бо я, на біду собі, глухий; та й не звернувъ... отъ мене и стали лупцювать.«

— И вамъ не совѣстно, м. г., сказалъ я жиду, — обижать за это челоуѣка!

— А поцему-зѣ онъ не сворачиваетъ! онъ слышитъ, что колокольчикъ звинитъ!... Я его въ станъ... я куцецъ второй гильдіи!...

— Тѣмъ хуже для васъ, отвѣчалъ я. Вы носите имя кушца, а поступаете, какъ разбойникъ! Своротить съ тяжелыми подводами—нѣтъ никакой возможности. Я, наконецъ, требую, чтобы вы отдали шапку, а не то—я ворочусь и представлю васъ становому, какъ разбойника.

— А вы—то кто такой?

— Челоуѣкъ!... но кто бы я ни былъ, — я, именемъ закона, заставляю васъ не нападать на беззащитныхъ... Отдайте шапку и попросите извиненія: иначе поѣдемъ вмѣстѣ.

Жидъ не сдавался. Я снялъ свою шапку, отдалъ крестьянину, а ямщику велѣлъ заворотить лошадей и ѣхать обратно въ Рышетилловку. Жидъ трухнулъ и бросилъ шапку на снѣгъ.

— Этого мало: сказалъ я.—Отдайте шапку въ руки, попросите извиненія и заплатите за побой!... Не то—я рѣшился ѣхать съ вами.

Видя мою настойчивость, жидъ сдался и предложилъ заплатить 1 р.—«Мало, сказалъ я.» — «Ну, а сколько-же?» — «Да Богъ съ нимъ!» —отозвался крестьянинъ; «не треба мнѣ его грошей.» Но я не отставалъ. Послѣ долгаго торга, жидъ извинился и заплатилъ обиженному 3 рубля.

Мы разъѣхались. Подъѣзжая къ Бунаковкѣ, я встрѣтилъ другую сцену въ подобномъ же родѣ.

Возлѣ саней, въпряженныхъ одной лошадыю, на которыхъ сидѣло 4 солдата, шла женщина, упрямивая солдатъ вѣстать съ саней и обѣщая за то дать имъ *на четвертку*. — «Оборонитъ, добродію, бабу», сказалъ мнѣ ямщикъ.—Разспросивъ женщину, я узналъ, что солдаты сѣли къ ней въ сани безъ ея согласія; между-тѣмъ лошадь ея со-всѣмъ пристаеетъ, и она готова заплатить,—только бы избавиться отъ непрошенныхъ гостей.

— Не хорошо, ребята, дѣлаете, сказалъ я солдатамъ;—встаньте съ саней.

— Чтѣ-жъ и намъ-то дѣлать, отвѣчалъ одинъ: устали больно, а отдохнуть некогда,—спѣшимъ; завтра къ вечеру надо быть въ штабу.

По послѣ двухъ-трехъ моихъ замѣчаній, всѣ встали и пошли по дорозѣ, а баба поѣхала дальше.

Послѣ этихъ двухъ сценъ я невольно вспомнилъ многое и взгрустнулъ.

Александръ Конисскій.

Кременчугъ,
16 Января 1862 г.

ЗЪ ГОРОДНЯНСЬКОГО ПОВІТУ.

Торікъ, передъ Святками, на останньому тижню, по нашому повіту прогула чутка, що у село Задерівку везуть шибеницу, катувати жинку. Дяка Богові міжъ нашими селянами ще не саме то багато бува такихъ робівъ, щобъ шибеница була намъ не вдивовижу. Затимъ ця новина задала людямъ суму. Пішли міжъ людомъ балакання та спроси: за що катуватимуть, и якъ, и коли?... И отъ що виявилось.

У меншому селі жинка-вдова любила зъ парубкомъ, та й не постереглися, — знайшла у нихъ дитинка. Парубокъ підмився прикрити гріхъ, — взяти її за себе. А далі хрпѣ та й оженився на другій, приставъ у прийми. Суму покинула вдова, и парубка шкода, и сорому свого не мусить забути. Залягла їй въ голову думка, зробити помстѣ прозвѣднику. Отъ вона взяла та й підпалила його хату. Та, на лихо їй, обрала таку добу, коли всяка хоромина суха, якъ порошокъ — саме посередніні літа; такъ зъ запаленної хати розрослась по селу така пожежа, що чимало згоріло дечинихъ хатъ... Зчинився різнець .. Вдова й призналась... Судъ и присудивъ: «наказати на мѣстѣ преступленія».

Такъ оцю-то жинку минувшого 19-го студня катували въ Задерівці «для приміру...» Люде повалили дивитись на цей примірѣ. Поки не дійшло до росправи, люде, гомонячи, кріпко лаяли вдову; ни хто не добрався до того, зза чого вона зробила цей вчинокъ, усяке казало: «сяка-така пустила чимало людей по-підъ вікна», и ни жадної не-корки жалю ни у кого не було до безщасної виноватини. Алежъ якъ звели її на шибеницу, та якъ почавъ біля неї поратись катюга, то народъ такъ и шарáхнувся въ слѣзи. Де поділась й жоретокість людська!... Кожне згадало, що й воно чоловікъ, и що зъ нимъ тежъ може бути. Полились слѣзи не за те, що карають негідни вчинокъ, але за таку страшну кару, за таку наругу надъ людиною, хочъ и він-

ною. Де поділясь й ті ганьби та лайки, що за декільки хвилин чулись: усе прийшло. Тільки голосиння та слізи було й чути... Віддубаривши, посадили бідну знов на ті страшні гризюла та й повезли в шпиталь... Оттуть ще білш людє виявили своє серце: хто кидав безщасній хустку, хто шага, хто книша; чім хто богатів, тимъ и подаривъ безталанну... Такъ-то нашъ людъ проймає ці »приміри«. Кожний, хто ни бачивъ катування, до дому вертався зъ жалемъ та сумомъ, и опричъ нихъ білшъ ничого не мавъ на серцю... Народъ давно, стало бути, одвернувся відъ цихъ »примірівъ«. Вінъ не любє негарніхъ вчинківъ, алежъ не хоче такої страсної кари... Людє катуляютьца не хочуть и дивитись на нєго, якъ, бува, вінъ ходє по місту. Перепечайки не боронять єму навіть брати книша, бублика. Нехай берє, аби самої не чинавъ. Бо заборони тільки, коли хочъ, то вінъ, недовірокъ, візмє та й ударе на соромъ: »не кажи-жъ теперечки сяка-така—каже—що тебе не бивъ катъ.« Отъ людє й оберегаютьца єго чинати.

Написавши, якъ людє глядять на кари та на ката, скажу на скінчання, що мені оцє двійчи довелось бачити, чого то людє не вироблюють черезъ кохання. Роківъ зо три тому бувъ я у Києві, такъ тамъ міні траплялося бачити, якъ обідень ховали дочку й матку. Луцилося цє такечки. Мати та зєднала дочку за нєлюба. Якъ ни молила, якъ ни благала дочка не губить її, не вважила мати,—силомиць повела свою доню до шлюбу зъ немилимъ. Пришли одъ вінця... Кинулися молоді та й знайшли її на хати, на крові — повісилась. Якъ сказали матери, то вона такъ и бєхнула на долівку... До неї—ажъ и вона Богу душу віддала. Хороше весилля, — бодай білшъ не бачити, тежъ самє, бодай би не довелось у другє слати увъ »Основу« такихъ звістокъ, якъ отъ шлю теперечки.

Леся—ій.

ОТЧЕТЪ

о состояніи Полтавскаго Женскаго Училища 1-го разряда
за 1861 учебный годъ.

1) открытіе училища.

Въ декабрѣ мѣсяцѣ 1857 года, когда въ Полтавѣ получено первое извѣстіе о высочайшихъ рескриптахъ, предвѣщавшихъ крестьянскому насе-

ленію Россіи иную будущи́сть, одинъ изъ членовъ здѣшняго учебнаго сословія ⁽¹⁾, первый подавъ мысль, что приготовить это населеніе къ ожидающей его будущности, составляетъ, нѣкоторымъ образомъ, правственный долгъ педагогическаго сословія, и потому тогда же предложилъ открыть даровую школу для обученія крестьянскихъ дѣтей.— Мысль эта была принята съ увлеченіемъ въ средѣ всѣхъ учебныхъ вѣдомствъ Полтавы и мало по малу, вращаясь въ кругу ихъ, приняла нѣсколько большіе размѣры, а именно превратилась въ мысль о женской гимназій въ Полтавѣ; а потому, оставляя до времени первую ⁽²⁾, преподаватели всѣхъ полтавскихъ учебныхъ заведеній согласились между собою предложить трудъ свой безмездно на семь лѣтъ, т. е. на полный первый курсъ предполагаемой гимназій. Это предложеніе вызвало за собою многія другія изъ всѣхъ слоевъ городского общества: почетный членъ совѣта здѣшняго института, двора Е. В. камергеръ, М. А. Бѣлуха—Кохановскій первый, кромѣ денежнаго пожертвованія, предложилъ свои услуги въ качествѣ казначея возникающаго предпріятія; изъ особъ женскаго пола многія, также безмездно, предложили свои услуги въ качествѣ классныхъ дамъ будущаго заведенія, нѣкоторые лица посягнули изъявить готовность на пожертвованія деньгами. При такихъ счастливыхъ предзнаменованіяхъ, всѣ эти предприниматели рѣшились обратиться съ просьбой о содѣйствіи къ г. начальнику губерніи и вообще къ вліятельнымъ лицамъ въ городѣ, и вездѣ нашли отвѣтъ полный сочувствія: бывший здѣшний епископъ далъ предпріятію свое благословеніе, г. начальникъ губерніи принялъ на себя ходатайствовать о надлежащемъ для него разрѣшеніи, и дѣйствительно 11 февраля 1858 года вступилъ въ оффиціальное по сему предмету сношеніе съ г. Министромъ Внутреннихъ Дѣлъ, и въ частное съ покойнымъ Генераль-Адъютантомъ Ростовцевымъ, который и не замедлил привѣтствовать раждающееся предпріятіе въ видѣ признательности за него своимъ подчиненнымъ.—Между тѣмъ всѣ участвующія въ предпріятіи лица, съ разрѣшенія г. начальника губерніи, устроили общія совѣщанія для составленія проекта самаго устава гимназій, и къ половинѣ того же 1858 года этотъ проектъ былъ приведенъ къ окончанію. Но вслѣдъ затѣмъ г. начальникъ губерніи получилъ отъ Попечителя Кіевскаго Учебнаго Округа

(1) Преподаватель Полтавскаго Петровскаго Корпуса, П. П. Ильашевичъ.

(2) Впрочемъ, эта мысль, въ настоящее время, нашла уже свое осуществленіе въ видѣ нѣсколькихъ воскресныхъ школъ для дѣтей обоего пола.

сообщеніе, въ которомъ изъяснялось, что такъ какъ въ маѣ мѣсяцѣ того же года издано для открытія подобныхъ училищъ общее положеніе, то и слѣдуетъ сообразоваться съ нимъ и ожидать, пока условія, въ немъ предписанныя, найдены будутъ въ Полтавѣ. Съ другой стороны условія эти т. е. матеріальныя средства, имѣвшіяся тогда въ виду, также не могли поддержать настойчивости предпріятія, и такимъ образомъ оно должно было, по видимому, прійти въ забвеніе. Такъ прошло болѣе года.

Въ августѣ мѣсяцѣ слѣдующаго 1859 года одному изъ учителей корпуса (*) пришла счастливая мысль попробовать изыскать денежныя пособія, сверхъ непосредственной подписки, еще путемъ нѣсколькихъ такихъ предпріятій, доходъ съ которыхъ могъ бы быть обращенъ въ пользу женской гимназіи. Въ теченіе зимы съ 1859 на 1860 годъ нѣкоторыя изъ этихъ предпріятій были исполнены, а именно: дано было нѣсколько вечеровъ съ лотореею—аллегри и нѣсколько драматическихкихъ представлений. Доходъ съ этихъ предпріятій далъ смѣлость предпринимателямъ снова искать разрѣшенія на открытіе женской гимназіи и притомъ именно на основаніяхъ, изложенныхъ въ составленномъ ими проэктѣ устава.—Съ этою цѣлью они вновь обратились къ г. начальнику губерніи, прося его непосредственнаго сношенія съ попечителемъ К. У. О., должность котораго въ это время занималъ тайный совѣтникъ Пироговъ. Г. Начальникъ губерніи снова не отказалъ въ ходатайствѣ и тогда же, 19-го генваря 1860 года, вошелъ въ сношеніе съ попечителемъ.—Результатомъ этого сношенія было разрѣшеніе на открытіе учрежденія, подъ условіемъ нѣкоторыхъ маловажныхъ измѣненій въ его уставѣ, въ томъ числѣ и замѣны названія Полтавской Женской Гимназіи—названіемъ Полтавскаго Женскаго Училища 1-го разряда въ тѣхъ видахъ, что иначе потребовалось бы разрѣшеніе Министра Нар. Просв., а это могло бы слишкомъ отдалить самое открытіе заведенія.—Учредители заведенія обратились къ супругѣ бывшаго Директора училищъ Полт. Губ. У. Г. Данилевской съ единодушной просьбою принять на себя званіе начальницы Училища; она согласилась принять на себя эту обязанность безмездно, и вслѣдъ за тѣмъ была утверждена въ должности Попечителемъ К. У. О. Тогда, подъ предѣтельствомъ г. директора училищъ, составлена была коммисія изъ трехъ преподавателей съ

(*) Поручику А. П. Риттеру.

цѣлью принятія мѣръ, необходимыхъ для немедленнаго открытія заведенія.—По окончаніи дѣйствій этой комиссіи, 16 августа произведено было первое приемное испытаніе, а 26 того же августа произошло открытіе училища, состоявшее въ молебствіи, чтеніи исторической записки о происхожденіи училища, изъ которой мы заимствовали изложенныя здѣсь подробности, и рѣчи Протоіерея Н. Думиграфки. Въ заключеніе начальникъ губерніи выразилъ въ немногихъ словахъ сочувствіе къ вновь открываемому заведенію и желаніе ему успѣха.—За тѣмъ съ 1-го сентября началось преподаваніе въ училищѣ, но не прекращались, однакожъ, приемныя испытанія.—Всѣхъ поступившихъ дѣвщъ было 206.

2) Извлеченіе изъ устава училища.

Полтавское Женское Училище есть открытое учебное заведеніе. (§ 3). Полный курсъ ученія въ немъ продолжается 7 лѣтъ и раздѣляется на 7 классовъ, изъ которыхъ первый называется *приготовительнымъ*. (§ 4). Предметы преподаванія.

- a) Законъ Божій,
- b) Русскій языкъ.
- c) Математика и Физика.
- d) Географія.
- e) Исторія.
- g) языки французскій и нѣмецкій.
- h) *Естественныя науки*: въ 4-мъ классѣ—общія понятія (1 ур.); въ 5-мъ кл.—Ботаника (2 ур.); въ 6-мъ кл.—Зоологія (2 ур.); въ 7-мъ кл.—Минералогія (2 ур.)
- i) Педагогика; въ 6-мъ и 7-мъ кл. по 1-му ур.
- k) Гигіена: въ 6-мъ и 7-мъ кл. по 1-му ур.
- l) Законовѣденіе: въ 6-мъ и 7-мъ кл. по 1-му уроку.
- m) Домоводство: въ 5-мъ, 6-мъ и 7-мъ кл. по 1-му уроку.
- n) Рисованіе.
- o) Чистописаніе.
- p) Руководѣлье: во всѣхъ классахъ, кромѣ 7-го, по 2 ур.
- q) Пѣнье: въ 4-мъ, 5-мъ, 6-мъ и 7-мъ по 1-му ур.

Всѣхъ учебныхъ часовъ въ 1-мъ, 2-мъ и 3-мъ класс. по 17, въ 4-мъ и 5-мъ по 20, въ 6-мъ—22, въ 7-мъ—23.

Танцованіе и музыка преподаются для желающих за особую плату. (§ 6) — ¹⁾

Учебный год училища начинается 15 августа и оканчивается 15 Юня (§ 7). Въ это время ученіе продолжается отъ 8^{1/2}—2 часовъ по полудни. (§ 9). Годичныя испытанія производятся слѣдующимъ образомъ: а) въ концѣ каждаго полугодія т. е. въ декабрѣ и маѣ мѣсяцахъ, каждый изъ преподавателей подаетъ вѣдомость, въ которой знаніе ученицъ отмѣчается словами: *отлично*, *удовлетворительно* и *неудовлетворительно*; б) Ученицы, получившія по какому либо предмету въ одной изъ полугодичныхъ вѣдомостей *отлично*, а въ другой по крайней мѣрѣ, *удовлетворительно*, освобождаются отъ окончательнаго испытанія по этому предмету; в) Ученицы, получившія изъ половины предметовъ своего класса отличную отмѣтку за оба полугодія, а изъ остальныхъ удовлетворительную, освобождаются вовсе отъ испытанія, впрочемъ могутъ быть испытываемы въ какомъ либо одномъ предметѣ по усмотренію директора; г) Ученицы, получившія *неудовлетворительную* отмѣтку изъ большого числа предметовъ своего класса, недопускаются вовсе къ испытанію; д) Испытаніе для тѣхъ воспитанницъ, кои подлежатъ ему, производится въ одинъ день по всемъ предметамъ для каждаго класса; е) Присутствовать при сихъ испытаніяхъ предоставляется всемъ желающимъ, для чего росписаніе ихъ публикуется въ губернскихъ вѣдомостяхъ.

По окончаніи испытаній, производится годичный актъ, состоящій въ чтеніи исторической записки за истекшій годъ, съ поименованіемъ ученицъ, оказавшихъ отличные успѣхи, и въ раздѣлѣ свидѣтельствъ и аттестатовъ. День для сего акта назначается не позже 15 Юня. (§ 10. ¹⁾) Въ первый классъ принимаются дѣвочки не моложе 9 лѣтъ. (§ 11). Пріемъ во все классы, кромѣ перваго, производится по экзамену. Экзаменъ этотъ производится преимущественно въ началѣ учебнаго года, но можетъ быть допускаемъ и во всякое другое время, при чемъ поступающія экзаменуются и въ частяхъ предмета, уже пройденныхъ

¹⁾ Изъ этого распредѣленія легко усмотрѣть, что Полтавское женское училище состоитъ изъ трехъ въ извѣстной степени законченныхъ курсовъ; 1-й классъ его составляетъ школу грамотности, 2-й, 3-й и 4-й «соотвѣтствуетъ женскому училищу 2-го разряда»; три послѣдніе составляютъ собственно высшій курсъ.

¹⁾ Правила эти заимствованы, съ небольшими измѣненіями, изъ правилъ, изданныхъ бывшимъ попечителемъ К. У. О., Н. Н. Пироговымъ.

въ классѣ, въ который онѣ желаютъ поступить. (§ 12) Въ первомъ классѣ платы за ученіе не полагается, во всѣхъ прочихъ классахъ взымается 10 рублей. (§ 18) Изъ мѣръ поощренія допускаются въ училищѣ слѣдующія: одобренія преподавателей и начальницы заведенія, одобренія педагогическаго совѣта, объявляемыя въ присутствіи всѣхъ воспитанницъ и на торжественномъ актѣ. (§ 14) Мѣры взысканія, въ училищѣ допускаемыя, суть слѣдующія: замѣчанія отъ преподавателей и начальницы, выговоры педагогическаго совѣта, объявляемые сперва въ самомъ совѣтѣ, а потомъ въ присутствіи всѣхъ воспитанницъ, и наконецъ, въ чрезвычайныхъ случаяхъ, удаленіе изъ училища (§ 15). Удостоиваются перевода въ высшіе классы воспитанницы, оказавшія по всѣмъ предметамъ удовлетворительные успѣхи; впрочемъ неудовлетворительность успѣховъ по одному или нѣсколькимъ предметамъ вознаграждается отличными успѣхами по такому же числу другихъ предметовъ, (§ 17). Для разрѣшенія вопросовъ, относящихся до учебно-воспитательной части, а равно для контроля суммъ, ¹⁾ при училищѣ существуетъ педагогическій совѣтъ, въ которомъ предѣлательствуетъ директоръ училищъ Полтавской губерніи и присутствуютъ начальница училища и всѣ преподаватели. Одинъ изъ членовъ избирается секретаремъ совѣта на опредѣленное время. (§ 18). Засѣданія педагогическаго совѣта бываютъ періодическія (ежемесячно не позже 5 числа и въ концѣ каждаго академическаго года) и чрезвычайныя. (§ 20) Для наблюденія за порядкомъ въ классѣ и во время перемѣны, имѣются въ училищѣ надзирательницы (§ 27); для надзора же за зданіемъ и прислугою — смотрительница, пользующаяся квартирою въ самомъ зданіи училища. (§ 28).

3) СТАТИСТИКА УЧИЛИЩА.

Приходъ училища въ настоящемъ учебномъ году составляли слѣдующія статьи:

До открытія училища хранилось въ кассѣ.	3,292 р. 63 к.
% съ размѣнаго билета приказа общ. призр.	22 « 93 «

¹⁾ Уставъ училища утвержденъ, какъ сказано выше, до обнародованія положенія 10 мая, а потому попечитель К. У. О. и разрѣшилъ членамъ педагогическаго совѣта, какъ учредителямъ заведенія, контролировать сумму его, основываясь на указѣ 2 ноября 1839 г., по которому право это предоставляется «лицамъ и сословіямъ, сдѣлавшимъ значительные взносы для заведеній».

Сборъ за право учения	1,180 « — «
— за уроки музыки и танцованія	569 « 50 «
Изъ постоянного ежегоднаго взноса 1375 р., внесено ¹⁾ въ этомъ году	550 р. « «

Единовременныя пожертвованія:

Г-на Устимовича	250
А. С. Клименко	50
М. П. Сахновскаго	25
А. А. Бартелеми	25
Н. К. Смирнова	10
М. И. Гоголь-Яновской	5

И того 365 р. « «

Выручено отъ спектаклей, устроенныхъ

А. М. Абазою 1,554 р. 20 кл

Выручено отъ лотерей 185 « 14 «

— отъ продажи трехъ экземпляровъ « Со-
бранія малороссійскихъ пѣсень » изъ числа 10, по-
жертвованныхъ А. В. Едличкою 12 « « «

Выручено отъ спектаклей, данныхъ Харьковской
труппою. (Сообщено директоромъ Я. Г. Щербининомъ) 46 « 66 «

¹⁾ Эти взносы суть слѣдующіе:

Е. И. Абаза жертвуетъ ежегодно въ продолженіе 7 лѣтъ	150 р.
М. А. Бѣлуха-Кохановскій	100 —
А. М. Абаза	250 —
М. М. Абаза	100 —
Х. А. Свирскій	25 —
М. П. Позенъ	100 —
Г. С. Пестовъ	25 —
А. А. Оболонскій	25 —
Полковникъ Э. Волховскій	15 —
Полтавское купечество	300 —
Л. И. Милорадовичъ	100 —
Д. П. Бандыбина (въ продолженіе 3 лѣтъ)	50 —
Г. В. Рѣдкинъ	50 —
Н. В. Сушковъ	10 —
Н. Н. Поповъ (въ теченіи 6 лѣтъ)	50 —
Н. М. Гудимъ-Левковичъ (пожизненно)	25 —

Итого 1375 р.

Выручено отъ концерта любителей	60	«	«	«
— отъ публичныхъ лекцій ¹⁾	580	«	«	«
Половинный сборъ изъ двухъ концертовъ Г-на Дмитріева-Свѣчина	30	«	«	«
Половинный же сборъ съ представленія Г. Грондмаля	19	«	80	«
Всего	8467	р.	86	«

Изъ этой суммы израсходовано:

На первоначальное обзаведеніе	1,157	р.	7	к.
— квартиру съ отопленіемъ	828	«	15	«
— содержаніе чистоты	42	«	42	«
— канцелярскіе расходы и приобрѣтеніе учеб- ныхъ пособій	117	«	20	«
Жалованье класснымъ дамамъ, уч. музыки и танцевъ.	348	«	74	«
— смотрительницѣ	139	«	37	«
Жалованье и содержаніе прислуги	315	«	45	«
На освѣщеніе	17	«	91	«
— непредвидимыя издержки	64	«	23	«
Итого	3030	«	54	«

Затѣмъ, къ 1 июня, т. е. къ послѣдней повѣркѣ суммы въ прош-
ломъ академическомъ году, осталось въ кассѣ 5437 р. 32 к. Сверхъ
того, участіе публики къ Полтавскому Женскому Училищу выразилось
еще слѣдующими фактами: помѣщенная въ январской книжкѣ «Осно-
вы» статья подъ псевдонимомъ «Полтавскаго Жителя» вызвала для
нашего заведенія сочувствіе даже въ Уфѣ, откуда редакция Основы
получила въ пользу нашего училища 10 р. сер.; коллежскій реги-
страторъ А. Я. Конисскій предложилъ издавать въ пользу училища
«Полтавскій Городовой Листокъ», и хотя осуществленіе этого предпри-
ятія, по нѣкоторымъ причинамъ, замедлилось, но есть надежда, что
оно вскорѣ осуществится, хотя и въ измѣненномъ нѣсколько видѣ; лѣ-
карь Д. Р. Гербергъ предложилъ безплатно лѣчить бѣдныхъ воспи-
танницъ: аптекарь К. П. Ромеръ—безплатно же отпускать имъ ме-
дикаменты; многія благотѣльные особы, которыхъ мы не имѣемъ

(¹) Публичныя лекціи были читаны 9, 16 и 18 Декабря 1860 года, по фи-
зикѣ, Г. В. Котельниковымъ, 7, и 10 Генваря 1861 г. по педагогикѣ, К. В.
Ковальскимъ, 13 и 16 генваря по неорганической химіи, М. В. Кизимовскимъ.

права называть, оказывали родителямъ бѣдныхъ ученицъ даже матеріальныя пособія, чтобы облегчить имъ трудъ воспитанія дѣтей.

Штатъ училища состоялъ изъ слѣдующихъ лицъ:

Начальница училища, У. Г. Данилевская.

Учителей 56, изъ нихъ:

по мѣсту службы:

преподавателей кадетскаго корпуса	19.
— гимназій	18.
— института благор. дѣвицъ	3.
— уѣзднаго и приходскаго уч.	4.
отставныхъ чиновниковъ учебнаго вѣдомства	2.
домашнихъ учителей и учительницъ	4.
лицъ несостоящихъ на службѣ	6.
По званію: духовныхъ	5.
« штатскихъ	32.
« военныхъ	9.

по предметамъ:

1) *Закона Божія*: Прот. Н. Думитрашко, Священники: А. Капустянский, Н. Кузнецкій, О. Радзівевскій. Діаконъ: С. Гороничъ.

2) *Русскаго языка и словесности*: Я. О. Андріенко, Н. А. Антиповъ, Н. И. Антипова, В. И. Воронцовскій, Н. А. Евстафьевъ, Н. А. Ивановъ, Н. П. Ильашевичъ, С. И. Пономаревъ, И. О. Сосновскій, С. П. Стеблинъ-Каминскій, А. Я. Щитинская.

3) *Физики*: Г. В. Котельниковъ.

4) *Математики*: В. Ф. Барсовъ, К. И. Бобрицкій, Ф. А. Довойно-Сыльвестровицъ, И. Н. Коллертъ, Д. И. Самуель, С. В. Томашевскій.

5) *Исторіи*: Д. П. Пильчиковъ, А. И. Стронинъ, В. А. Щелканъ.

6) *Географіи и Космографіи*: А. К. Гарлинскій, В. О. Горовой, В. А. Рядновъ, А. О. Туржанскій, И. Д. Цысень.

7) *Естественной исторіи*: В. Р. Варжанскій, М. В. Кизимовскій, М. Я. Попелло-Давыдовъ.

8) *Законовъдѣнія*: В. Ф. Вакуловскій.

9) *Педагогики*: К. О. Поллевичъ.

10) *Гигіены*: А. И. Синадскій.

11) *Домоводства*: И. Э. Гаевскій.

12) *Французскаго языка*: Н. Н. Гавноть, К. В. Ковальскій, Р. А. Лемлейнъ, Ф. А. Таксепъ.

13) *Нѣмецкаго яз.*: О. П. Дейкъ, Н. К. Захаревичъ, В. Я. Ремвицъ, П. И. Кульчицкій.

14) *Рисованія*: П. Д. Алексѣевъ, П. К. Зайцевъ, К. Ф. Медецкій.

15) *Чистописанія*: А. А. Казначеевъ, Н. М. Спасскій, О. Л. Ткаченко.

16) *Пѣнія*: А. В. Едличко.

17) *Танцевъ*: Г. Дебре, (съ платою 100 р. сер.)

18) *Музыки*: Р. Е. Владимірова, (съ платою 25 р. сер. отъ ученицы); О. О. Эрбенъ.

Секретарь Совѣта: К. В. Ковальскій.

Измѣненія въ этомъ составѣ произошли слѣдующія:

Выбыли: Уч. Кор. Н. А. Ивановъ, Э. А. Лемлейнъ и Уч. Института Б. Д. Н. Д. Алексѣевъ; поступили: Уч. Гим. А. О. Фененко, и учит. Инст. Б. Д. М. Г. Бурцевъ.

Классныхъ дамъ 37:

а) За плату (по 150 рублей каждой): П. Л. Буховецкая, К. О. Гофманъ, Э. В. Касперовичъ.

б) Безплатныхъ 34: А. М. Бѣлуха-Кохановская, М. П. де-Вильневъ, Е. И. Воронцовская, Л. К. Гаевская, В. С. Голенковская, О. С. Дейнекина, Л. П. Довоино-Сыльвестровичъ, С. П. Думитрашко, В. А. Клименко, Л. В. Ковальская, Ж. М. Коллертъ, К. О. Константиновичъ, Э. Х. Лерцеръ, В. И. Матророва, В. И. Нилусъ, А. И. Нѣжинцева, К. И. Одинецъ, Н. А. д'Оригельмъ, П. К. д'Оригельмъ, П. Я. Понелло-Давыдова, М. В. Прокофьева, А. П. Сахновская, М. К. Сахновская, А. И. Сіяльская, М. А. Чеснокъ, М. М. Эйманъ, О. К. Юрьева. Сверхъ того, дежурили поочередно изъ классныхъ дамъ института: Е. П. Драшковская, Н. П. Ильенкова, А. О. Кантемирова, Е. М. Клопотовская, А. Т. Ладиховичъ, А. С. Стеблинъ-Каминская, А. Я. Тихоцкая.

Смотрительница за зданіемъ и прислугою О. Н. Ступачевская, (пользуется квартирою и платою 240 рублей).

Воспитаницъ въ началѣ учебнаго года было 206; изъ нихъ было 25, оставалось къ концу года 181, а именно:

а) По словіямъ:

Дѣтей дворянъ и чиновниковъ 114

— купцевъ и почетныхъ гражданъ	19
— иностранцевъ	17
— духовнаго званія	6
— мѣщанъ и другихъ податныхъ сословій	23
б) По вѣроисповѣданіямъ:	
Православнаго	131
Католическаго	12
Лютеранскаго	11
Еврейскаго закона	7
Годичныя испытанія ученицамъ производились 2, 3, 7, и 8, іюня, и на основаніи ихъ переведены:	

Изъ VI класса въ VII (изъ 7-ми ученицъ)	6.
— V — — VI — 41 —	6.
— IV — — V — 14 —	13.
— III — — IV — 23 —	16.
— II — — III — 42 —	22.
— I — — II — 84 —	29. (*)

Сверхъ того, 6 воспитаницъ допущены были къ переэкзаменовкѣ послѣ вакацій (по одному какому-нибудь предмету) и изъ нихъ 3 переведены, послѣ переэкзаменовки, въ слѣдующіе классы.

Изъ числа отличныхъ ученицъ определено объявить благодарность педагогическаго совѣта слѣдующимъ:

VI кл. А. К. Кирпотинной; V кл. Е. А. Клименко; IV кл. М. П. Башинской, Ю. В. Новицкой, К. А. Лазаревой, Н. Н. Башинской; III кл. Л. А. Клименко, М. К. Лозинской, В. А. Ворожейкиной, П. П. Сукачевой, II кл. М. П. Поплавко, А. Г. Григорашевой; I кл. П. А. Бажуловой, Е. О. Важничей, Т. И. Волкъ-Рассохиной, В. Г. Григорашевой, Н. П. Долинской, Д. А. Кобыяковой, В. С. Григорьевой, Е. Д. Ступачевой.

4) педагогическій совѣтъ.

Всѣхъ засѣданій педагогическаго совѣта было 18. Въ нихъ кромѣ текущихъ дѣлъ, какъ то: освобожденія отъ платы за ученіе, случаевъ суда надъ ученицами, составленія смѣты, измѣненія въ лич-

(*) Классъ этотъ состоитъ изъ 2-хъ отдѣленій; въ одно изъ этихъ отдѣленій помѣщаются безграмотныя или малограмотныя дѣти, которыя и не могли быть переведены во второй классъ. — Такихъ дѣтей было 34.

номъ составѣ и пр. сдѣланы слѣдующія важнѣйшія опредѣленія: а) Начата переписка объ учрежденіи при Полтавскомъ Женскомъ Училищѣ попечительнаго совѣта; б) о дарованіи оканчивающимъ курсъ ученицамъ права домашнихъ наставницъ и учительницъ безъ особеннаго испытанія; в) о измѣненіи въ распредѣленіи предметовъ по классамъ, (см. выше § 6 устава).

5) нравственное состояніе училища.

Полтавское Женское Училище развивалось при самыхъ благоприятныхъ обстоятельствахъ. Принадлежа Кіевскому Учебному Округу, оно считало своею обязанностию примѣнить немедленно и у себя тѣ начала, которыя были введены бывшимъ попечителемъ этого округа Н. И. Пироговымъ въ другихъ учебныхъ заведеніяхъ. Руководствуясь истиною, что школа есть маленькій міръ, въ которомъ отражается жизнь со всеми ея отношеніями, педагогическій совѣтъ прежде всего позаботился объ устраненіи изъ училища возможности тѣхъ явленій, которыя такъ часто возмущаютъ насъ въ жизни: эти явленія — произволъ и неуваженіе къ личности! Уставъ заведенія предоставляетъ педагогическому совѣту власть судебную; но судъ есть результатъ слѣдствія и если слѣдователя можно заподозрить въ пристрастіи, то и самое рѣшеніе суда необходимо должно быть несправедливо. Поэтому педагогическій совѣтъ счелъ нужнымъ устранить возможность подобнаго подозрѣнія: въ каждомъ классѣ избирается изъ числа преподавателей, слѣдователь, котораго обязанность состоитъ въ предварительномъ разборѣ, въ присутствіи начальницы, обстоятельствъ дѣла въ случаѣ обвиненія преподавателями и классными дамами воспитанницъ или, обратно, въ случаѣ жалобы сихъ послѣднихъ на несправедливое съ ними обхожденіе. Въ свою очередь, для усиленія классной дисциплины, класснымъ дамамъ предоставлено составить самимъ проэкты инструкцій, и инструкція эта, утвержденная совѣтомъ, объявлена была воспитанницамъ и получила для нихъ обязательную силу, а какъ въ заведеніе допущены къ слушанію лекцій не только ученицы, но и вольнослушавшія, то и сіи послѣднія подчинены тоже нѣкоторымъ правиламъ, которыми опредѣляется порядокъ лишенія ихъ права участвовать въ слушаніи лекцій.

Хотя всѣ физическія наказанія, какъ-то: лишеніе пищи, стояніе въ углу и т. п. совершенно устранены уставомъ училища, также точно какъ и всѣ награды, возбуждающія мелочное самолюбіе, (банты,

похвальные листы и пр.) но, несмотря на то, педагогическій совѣтъ два раза только долженъ былъ прибѣгать къ болѣе значительнымъ наказаніямъ, а именно: одной изъ воспитанницъ объявленъ выговоръ, въ приеутствии всего училища, и одной въ самомъ совѣтѣ. Затѣмъ дѣло оканчивалось обыкновенно замѣчаніями начальницы или совѣта, и это тѣмъ болѣе достойно вниманія, что заведеніе открыто для всѣхъ, а слѣдовательно и для такихъ лицъ, которыхъ домашнее воспитаніе не всегда было удовлетворительно.

Вмѣстѣ съ тѣмъ нельзя не отдать справедливости нашимъ воспитанницамъ за ихъ любовь къ труду: съ первыхъ почти недѣль существованія училища, онѣ открыли подписку на учрежденіе маленькой библіотеки, къ которой выразилось и сочувствіе другаго полтавскаго учебнаго заведенія; кадеты Петровскаго корпуса, уже внесшіе свою ленту устройствомъ въ пользу училища спектакля, снова пожертвовали 56 рублей и нѣсколько книгъ для этой библіотеки. Содержательница частнаго женскаго пансіона Э. Х. Лерцеръ пожертвовала для этой же цѣли 50 р. сер.; наконецъ, въ пользу этой же библіотеки дано было любителями публичнаго чтенія. Съ такою же готовностію воспитанницы, вмѣстѣ съ нѣкоторыми изъ классныхъ дамъ и преподавателемъ И. А. Антиповымъ, предложили свой трудъ для занятій въ женской воскресной школѣ при училищѣ, которой распорядительницею, по общей просьбѣ учредительницъ, согласилась быть жена ст. сов. Л. И. Милорадовичъ, а помощницею ея — С. И. Кизимовская.

Такъ отразилось въ женскомъ училищѣ то общее направленіе, которое дано нашему молодому поколѣнію бывшимъ попечителемъ Н. И. Пироговымъ. Не удивительно послѣ того, что вѣсть объ оставленіи имъ этого округа глубоко поразила нашихъ воспитанницъ. Онѣ выразили желаніе украсить его портретомъ залу училища и простились съ нимъ слѣдующею денешною, отправленною на имя помощника попечителя Г. Михневича: «Потрудитесь передать Николаю Ивановичу, что наше заведеніе, при самомъ началѣ жизни лишенное его, спѣшитъ засвидѣтельствовать ему скорбь свою.»

Вообще, не смотря на всѣ беспильныя гоненія, воздвигаемыя на наше училище людьми, которыхъ личные интересы пострадали отъ учрежденія этого общепользнаго и для всѣхъ доступнаго заведенія, мы можемъ предрекать ему блестящую будущность, если только, въ продолженіе 7—лѣтнаго срока, основаніе безплатнаго труда, на которомъ все это время должно опираться заведеніе, осязается

всегда довольно твердымъ, а чтобы упрочить это основаніе, педагогическій совѣтъ сдѣлалъ два слѣдующія опредѣленія: 1) что въ ежемѣсячныхъ засѣданіяхъ совѣта читаются фамиліи преподавателей, пропустившихъ лекціи; 2) что въ случаѣ, еслибы кто нибудь изъ преподавателей пожелалъ оставить вовсе заведеніе, то онъ долженъ сообщить совѣту о причинахъ своего отказа, причемъ абсолютнымъ большинствомъ голосовъ совѣтъ рѣшаетъ; достаточныя—ли причины имѣлъ отказавшійся и, въ противномъ случаѣ, имя его публикуется въ московскихъ вѣдомостяхъ.

ПИСЬМА ИЗЪ ПО-НАДЪ ДЕСНЫ И СЕЙМУ.

I.

13 февраля 1862.

Сблизился срокъ къ подаію уставныхъ грамотъ, и помѣщики наши стали въ очень-неловкое положеніе: черезъ мѣсяцъ грамоты должны быть поданы, а тутъ—мало кто разумѣетъ и писать ихъ... Извѣстно, что малороссійская уставная грамота далеко сложнѣе великорусской, вслѣдствіе одиночнаго нашего хозяйства, и одна *подворная опись* требуетъ долгой и копотливой работы. Но главное затрудненіе заключается въ чрезполосицѣ и въ неимѣніи плановъ. Чрезполосница достигла у насъ такихъ размѣровъ, что очень часто встрѣчаешь нивы въ 300, 200 и даже менѣе квадр. саж. Сосчитать эти нивки (такихъ размѣровъ поля обыкновенно отдавались въ крестьянское пользование), хотя бы примѣрно, а потомъ опредѣлить слѣдующую за нихъ денежную и издѣльную повинность — трудъ далеко не по силамъ такимъ плохимъ ариметчикамъ, какъ большинство нашихъ помѣщиковъ. Смѣло можно сказать, что большая часть нашихъ грамотъ будетъ изобиловать ариметическими ошибками, которыя придется поправлять посредникамъ; а сколько грамотъ нужно будетъ имъ *самимъ* писать! Весна подвалить посредникамъ столько работы, что, пожалуй, не вѣсь ей и справятся. Но это бы все еще ничего: съ бумагой справиться можно; но какъ справиться съ крестьянами, которые ни о какихъ грамотахъ и слушать не хотятъ. Конечно, вслѣдствіе одного изъ министерскихъ циркуляровъ, грамоту можно писать «безъ участія

крестьянъ», но это мало облегчить дѣло: при повѣркѣ грамоты, посредникъ долженъ же будетъ призвать крестьянъ къ участию. — —

Казалось бы, что за годъ крестьяне могли познакомиться съ главными основаніями «Положенія» и убѣдиться въ томъ, что *будетъ такъ, а не иначе*. Но на дѣлѣ видимъ совсѣмъ не то: понятія крестьянъ о своемъ будущемъ далеки отъ того, что говорить «Положеніе». Какія-жъ тому причины?—Прежде всего, крестьяне не знаютъ «Положенія», потому-что не читали его, а если и читали, то не поняли его сущности, отчасти вслѣдствіе малодоступности языка этого законоположенія для нашей мѣстности, который съ трудомъ понимается и панами. Черезъ послѣднихъ могли бы крестьяне ознакомиться съ «Положеніемъ», но *они не въярятъ теперь ни одному панскому слову*. Это вторая и самая главная причина. Недовѣріе крестьянъ къ помѣщикамъ дошло до крайней степени... Много пришлось бы говорить, еслибъ мы стали разбирать все причины этого недовѣрія; скажемъ, что основною изъ нихъ нужно признать *крѣпостное право*, осмысленное крестьянами только со времени изданія «Положенія». Народъ только теперь понялъ тяжесть этого права и — не вѣрять тѣмъ, кто годъ назадъ пользовался имъ. Несправедливо было бы обвинять за это недовѣріе какъ народъ, такъ и помѣщиковъ...

Чтобы показать, какъ велико существующее теперь недовѣріе крестьянъ къ помѣщикамъ, расскажемъ два случая.

Одинъ изъ моихъ сосѣдей задумалъ устроить сельскій банкъ для временно-обязанныхъ крестьянъ того села, гдѣ онъ живетъ. Потребность въ банкѣ онъ увидѣлъ изъ того, что крестьяне очень часто прибѣгаютъ къ займамъ (обыкновенно—у шинкарей) небольшихъ денегъ (отъ 50-ти коп. до 3-хъ руб.) на покупку сапогъ, соли, дегтю, кося и другихъ мелкихъ предметовъ и платять, при этомъ, до 50-ти и болѣе процентовъ. Желая избавить крестьянъ отъ сельскихъ ростовщиковъ и въ то-же время познакомить ихъ, на дѣлѣ, съ пользою заемныхъ банковъ, онъ предложилъ крестьянамъ въ даръ 200 р. съ тѣмъ, чтобы эти деньги обращены были въ основной капиталъ банка. Переговоры объ этомъ шли черезъ сельскаго старосту, человека разумнаго, и дѣло казалось конченнымъ. На-дняхъ, сосѣдь пригласилъ къ себѣ всехъ крестьянъ, чтобы поговорить съ ними о банкѣ окончательно и предложить на ихъ утвержденіе проектъ его. Крестьяне пришли. Позвавъ сначала старосту, сосѣдь спросилъ ихъ:

— Такъ що-жъ, — все согласны на банкъ?

— Ні! народъ не согласенъ,—отвѣчали старосты.

— Якъ—не согласенъ? одъ чого-жъ?

— Богъ ёго знає! кажуть би то, що нікому глядѣть грошей.

— Въ церковь можна одать, — зробимъ таку скриньку...

— Да воно чому не можна... тільки народъ не согласенъ ні на що!

Болѣе нечего было говорить. Какъ холодною водою окаченный, сосѣдъ простился съ старостами, и крестьяне ушли.

Вечеромъ того же дня, мы спросили у одного изъ старостъ—что за причина отказа отъ даровыхъ денегъ?

— Гмъ! щобъ оце нанъ та дурно гроші дававъ! Ні!—тутъ щось е... лучше не брать...

Другой случай. Тотъ же сосѣдъ, начавъ писать уставную грамоту, пригласилъ крестьянъ—поговорить о ней; послѣ разныхъ толковъ, онъ предложилъ имъ подарить *грунты* (усадыбы). Крестьяне переглянулись. Помѣщикъ объяснилъ имъ, что за грунты они должны будутъ, во всякомъ случаѣ, платить деньгами, что вотъ Василю напр. прійдется платить за грунтъ 1 р. 91 к. въ годъ, Карпу—1 р. 35 к., и т. д. Крестьяне молчали. Нѣкоторые изъ нихъ выразили-было желаніе принять даръ, но результатомъ всѣхъ разсужденій по этому предмету было то, что—нѣтъ, не нужно намъ грунтовъ: «лучше мы будемъ платить, такъ якъ и люде...»

Причина послѣдняго факта, кромѣ общаго недовѣрія, заключается еще въ томъ, что крестьяне убѣждены, что грунты и нивы, по истеченіи двухъ лѣтъ, сдѣлаются ихъ полною собственностью, безъ всякихъ выкуповъ. Впрочемъ, послѣднее убѣжденіе мало-по-малу искореняется, вслѣдствіе извѣстій о введеніи грамотъ въ сѣверныхъ уѣздахъ нашей губерніи. Можно надѣяться, что къ лѣту оно еще болѣе ослабѣетъ, но общее недовѣріе останется на долго. — Много и много требуется усилій (но непременно *искреннихъ* усилій) съ нашей стороны, чтобы возвратить то довѣріе народа, которое утратилось на Украинѣ уже лѣтъ полтора-два назадъ... Мы даже думаемъ, что искренность отношеній, межъ крестьянами и помѣщиками, для настоящаго поколѣнія врядъ-ли и возможна; дай Богъ, чтобы хоть дѣти наши сошлись! Съ нашей стороны, мы обязаны теперь всѣми силами, не жалѣя никакихъ пожертвованій, стараться подготовить *дружескія* отношенія межъ обоими сословіями: только съ такого рода отношеніями возможно наше общее движеніе впередъ.

Въ слѣдующихъ письмахъ мы поговоримъ о нашихъ мировыхъ сѣздахъ, сельскихъ школахъ и о многомъ, что въ последнее время стало жить живою жизнью.

Ал. Михченко.

ВІЙТЪ СЕМЕНЬ.

Не разъ, на корóткімъ віку, доводилось мині бачити, якъ гріхъ карає Богъ, карають люде. Бачивъ кару небесную, бачивъ казни людскіі. Здається—давно бъ тому ліху перевестись на світі, та ба, живучее прокляте: віростає, дє не сіють, виринає—зовсімъ, мовъ, потоплене. Алє—маю надію, більшъ не побачити такого ліха, якє бачивъ! Роскажѹ, якъ було.

По—надъ старімъ Дніпрóмъ, пішнее та простóрнее розіслалось село. Весєліі хати по сту рóківъ, коли не більше, міцно й досі стоять,—и правду кажуть, що старіі люде лѹчче насъ вміли будувати собі домивкі. Кругóмъ села густій лісъ: свої дрóва, свій звір. Дóбре було жити въ тому селі. Мині не разъ доводилось бувати въ єму: панотєць бувъ изъ родні, то було що літа навідувався до єго. Въ остáтній разъ я бувъ у єго, рóківъ тому два назáдъ.

Одно́го вєчора сидимó ми зъ нимъ; мóва якòсь перейшла на панщину, пóтімъ заговоріли про самóго пáна, про челядь єго: багáцько дє-чого ми перебрали того вєчору; навпісля панотєць подѹмавъ, та й каже:—А все не до віку такъ бѹде. Дошкóдитъ та чєлядь до чòгось—мóже захòче вернѹти своє,—та пізно бѹде.

Мині здалось, що вінъ наvertsє на волю, бо тоді її усюди спóдівáлись, та й кажѹ:

—У гóроді чѹтка рознеслась, що лю́дямъ прочитають вільну; та мѹсять трóхи подождáти.

—Ні, я не те хотівъ сказа́ти. У насъ, якъ бачете самі, вже дѹже роспикають людей... нє дїждáтьця во́лі. Тамъ, чѹешъ, прикащикъ побивъ чоловїка, а завїщо — нерозберєшъ; а тамъ вїйтъ берємєнну жінку такъ насадивъ, що, мóже, чи й живá бѹде. Найбóльшъ зѹби гóстрять на вїйта. Скільки разъ я казáвъ: Семєне, пошанѹй себе: въ тебе дїтки, дочкá на вірості,—а люде проклинають. Не слухає: »зъ нїми, каже, такъ и трєба. Чєсті не мають, ласкою незапобі-

жиш, добра паньського не бережять.» Такъ я вамъ и кажу, що добре, коли люде потерплять, а то—неладне скітця.

Не минуло и неділі, якъ ми балакали съ панотцемъ, а ліхо скілось, ліхо на все село, та ще протівъ самої неділі. Приходить рано панотець зъ ўтрені, якийсь смутний. Поглянувъ на мене, та й каже:

—Бачте: якъ я казавъ, такъ и зробилось.

—Що жъ тамъ таке? питаю я.

—Семѣна вбили — бідше нічого. Білі грѣблі найшли: мабуть тоді вбито, якъ шовъ ззивати людей на панщину.

—Хто жъ убивъ — не чуті?

— То бо й ліхо що вбили, та незвісно—хто. Здається, не одинъ, бо на Семѣна одинъ не піде, а теперъ біді чимало буде: паїдуть судові, піднімуть все село; колибъ и не вінно хто не пострадавъ.

Такъ, тріхи перегідомъ, наїхали судові; щобъ вони поспішали діло, якъ треба, розібрати!.. Самъ панъ—енераль: ёго—то не зразу зачѣпишъ, та ще, на ліхо імъ, рідко въ селі буває. Съ підпанками наживніше діло, добре—лучилось—е чимъ замутитьця. Приїхало такі чимало: тутъ бувъ становий, при нѣму писарь, а найглавнійший міжъ усіма—панъ справникъ: великая сила, зразу и бачишъ, що вінъ справу людямъ чинить. Найбільша надія була на станового — добра душа: було, якъ схоче, изъ самісінького пекла вірятує, а не схоче—не просі Бога.

Оттожъ и приїхали,—прімо до пана на двіръ. День прогались, кімнати вибирали, потімъ позвали вправителя. Вправитель бувъ изъ ляхівъ — не абіякий: котрі говорили, що вінъ прийшовъ управляти безъ кобенька, у якійся сертучіні, а інші казали—що и зо всімъ голий... може й такъ. За те теперъ панъ на всю губу! чужій и не роспізнавъ би ёго одъ справника, а справникъ має півтісячі людей и родився паномъ.

— Що се у васъ, Станиславъ Карловичъ, зробилось.? Віїта вашого вбили.? Не підходяще діло. Такъ спитавъ управителя становий.

— Я вамъ доглядывавъ, що у насъ давно вже неладнее дієтця.

— А поміщигу писали?

— Писавъ, та отвіту не було. Его превосходительство не знає нашихъ ділъ, а наробу не спиняє. Одинъ я, самі знаете, нічого не вдію.

— Правда ваша, Станиславъ Карловичъ, поміщикъ усѣмъ ві-

ненъ, роспустивъ людей. А не знаєте ви, хто убійця? На кого подзрініє маєте?

— До сього часу—незвісно нічого. Якъ изволите, то повеліть зібрати усіхъ изъ тієї половини села, що по той бікъ греблі: тамъ найбільшъ непокірній люде.

Позвавъ становий соцького, приказавъ зібрати тихъ дюдєй, на котόрихъ виправитель гостривъ зѹби, що спроможне жили. А самъ підхопивъ Станислава Карловича підъ рѹку, та й повівъ єго у другу кімнату: мині, каже, треба зъ вами дѹже крішко поговоріти. Далі обернувся назадъ, та й каже: «слѹхай, соцький, скажи одъ мене, що въ тюрмі будуть сидіти, якъ не вѣявлять убійцю,—дане давай імъ зговорюватця.»

Пішло ліхо, пішла справка на все село. Заголосили жінки, якъ стали їхъ чоловіківъ забирати. Позбігались до панотця поради прохати:—Паноченьку, батеньку заступіть за нашихъ чоловіківъ: вамъ більшъ повірять, чимъ імъ. Невиннихъ беруть, та ще похваляютьця їхъ спровадить кудись дальше. «Не бійтесь, одвітивъ панотецъ: їхъ, бачете, тільки на *допрѹсъ* беруть, а тамъ и пустять. Діло того порядку трѣбує, щобъ вони зібрались. Ідіте зъ Богомъ».

Повірили панотцеві, повертались до дому, а чоловіківъ не пускають. Вже, здається, все скінчилось: и дѹхтуръ приїзжавъ, свідѣльствувавъ тіло вѣйта, а люди сидять на одній воді. На їхъ, бачте, росѣрдились, чомъ вони не признаютьця: може зъ їхъ хто виненъ, а вони нарѹшне закривають. Томілись бідолуги: раді бъ признаютьця, та ні въ чимъ. Дійшло до того, що одинъ вже хотівъ даремне скласти на себе гріхъ чужий. Підѹ, каже, скажѹ імъ, що я вбійць: хай судять; однаково пронадѣть, та не усімъ хотъ...—На сілу спинили.

А судові годѹютьця, на здоровья імъ. Виправитель всѣго достача; звісно—нежає чужого добра. Підъ вечіръ тільки запряжѹть паньскіхъ скагунівъ, та й розѹжають по селѹ. Де кѹчка людей стоить, підѣде зъ їхъ котόрий: «розбійники, закричїть: ви, мабуть, гуртомъ єго вбили, та й мовчите. Въ Сибірі будете!» Ліхо, та й годі.

Неділя проходить, вже півторі неділі; тільки отгодували себе, а убійці незнайшли. Запустило село: сь половиною погнали въ гóродъ, зъ дїтьми не дали простїтьця. Якъ неживні, жінки кинулись за чоловіками, де — которі проводити, а інші — въ самій гóродъ ити, въ самѹ тюрмѹ. Та ба — не пустили. Сѹмно стало; боїтьця люди

промовитись, щоб не причепились. Вже стали пеняти на того, хто убивъ вїйта: Чомъ вінъ не вїявитця, може бъ невїніхъ випустили. Три неділі минуло, засмученні сидять у тюрмі, а про убійцю й чутки не має. Вже й судъ вїїхавъ изъ села; мабуть десть інше пронохавъ поживу. Якось тріхи легше стало....

Тимъ часомъ, якъ судові вїїхали, стали люди проміжъ себе дознаватись, хтобъ такі вбивъ вїйта. Та нічого не вдіали. На що вже панотєць: усю силу напругавъ — и той не спромігъ дознатись. «Я, каже, самъ постію за ёго, нехай тільки одхрістця.» Мабуть знавъ добре убійця, що Сибірі не збавитьця ёму, що панотєць нічого тутъ не вдіє, та й не здавався на панотцєву ласку. Алє чогó не зробили усі люди, зробила те жінка.

Одного вєчора сижу я такі у панотцєвій хаті, багачько дє обчїмъ роздумувавъ, найгіршъ засіло въ голові недавнее ліхо. »Щó то, думую, ті люди тамъ у гóроді мўки набрались — а міжъ ними усе були хорóбі та почётні хозїинї — чи випустять їхъ?» Здається, й рідного батька не пожалівъ би, якъ би знавъ, що черезъ ёго дарёмне вони гинуть. Жду панотцї, вже бъ порá й повечєрати, а ёго немає. Тутъ ще підвернувся паламарь, я й питаю: не бачивъ ти оцї Івана? Вони йшли, каже, до дому, та одъ виправителя прислали, щобъ мерщїй поспїшали въ контору» Чогó бъ то, думую, чи не вкóїлось ще щó?

Коли це и панотєць идє; переступивъ черезъ порігъ, та й каже:

— А знаєте, щó?

— А щó?

— Попали на слїдъ. Вгадайте лишъ, хтобъ такий вбивъ вїйта?

Я мовчки почавъ перелїчувать усіхъ, да якось не приходитця.

— Омєлько Лантухъ, кажу:—вїнъ такий гарячий,—хочь до нонї; може вїнъ убивъ?

— Ні, каже панотєць.

— Максименко хибá? Такъ ёго и въ сєлі тоді не було, якъ вїйта вбили.

— Отже и не вгадаєте!.. Микóла Ярошенко.

— Той що въ мясницї оженився на пригáчикóвій?

— Той сáмий. И ябъ не повіривъ, та жінка ёго призналась. Бачте, вона прийшла сь гостїни до батька, жїногъ зібралось таки чимáло, може и підпили трóхи; вона у хмїлю усе и розкажї. »Дарёмне, каже, ви, тату, турбуетесь: Семєна убивъ мїй Микóла. Ще

жъ тії нощі мині й признався; якъ полягли спати: мовчи, каже, жінка, вже нашъ вийтъ не буде більше ходити підъ вікнами та ззивати на панщину.—Якъ то такъ, питаю? »Я убивъ ёго.«

Дивно мині стало, щобъ такий чоловікъ, якъ Микóла, одважився на великий гріхъ. Не те, щобъ я ёго зовсімъ знавъ, а не можна було надіятись одъ ёго. Вінъ змалку остався сиротою, молоді года по людяхъ провівъ у наймахъ, годівъ старóму й малóму, усі ёго любили. Послiдній разъ вінъ служивъ у прикащика, такъ—гóдiвъ iзo три. На щó вже прикащикъ — міцний бувъ на повáгу, а й той берiгъ сироту, якъ рiдну дитину; після й дочку за ёго віддавъ. «Мотóрная, каже, роботiщая слухáйна дитина—буде шановати мене на старiсть», та й віддавъ за ёго. Плакавъ старий, якъ прощався зъ дочкою: на віки, промовивъ, тебе ёму отдаю, бережи ёго, люби ёго,« та й заплакавъ. Потимъ и Микóлi сказавъ: оцe тобi, Микóло, моá дитина; спeршу я не радiвъ iї за тебе, та заслуживъ ти у мене, шануй iї, — та й знову старий заплакавъ. Казали після люди, що вінъ не даромъ плаче: може ёго серце що нeбудь не дóбре чуе. Правду сказали. Въ жнива мині довелось бачити Ярошенка якимсь похмурымъ, невеселимъ, а вінъ усe бувъ прiязний и усмiхливий. Я хотiвъ ёго запитати, щó сь тобóю, Микóло, а вінъ недiвлячись уклонився мині, та й пройшовъ, нiби не пiзнавъ. А тутъ за нимъ другий чоловікъ шóвъ, и каже: молоду жiнку ёго побивъ вийтъ.

Тепeръ я догадався, якeе лиxо булó у ёго на душі; може тодi и задумавъ на гріхъ. За жiнку, бачте, одомстiть хотiвъ, и концi звести; а жінка й вiвела усe на свiтъ.

Знову наїхали судові, та не булó стiльки лиxа, якъ пeрше, бо тепeръ одiнъ Микóла за всiхъ одбувавъ. Притягли ёго прiмо до станового. Зiбравъ становий громаду, и почавъ роспитувать, щó вони думаютъ про Ярошенка.

Нiхтó не обiзвiвся протiвъ ёго, бо й справдi такі нiчого худóго булó сказати.

Подивився становий на Микóлу,—мóже й жалько стало, та й питає:

— Скажи мині, Микóло, щó тебе пiдвелó на гріхъ?

— Спитайте, каже, вiше благородiе, у громади.

— Чогóжъ ти укривався, чомъ ти зразу не сказавъ, щó вбивъ вийта? Бачишъ, черезъ тебе безвiно й дóсi сидiли люди у тюрмi.

— А якби ще тріх псиділи та жінка змовчала, тоді бь лучче було.

— Такъ ти ще щось мавъ зробити?

— Нічого, ваше благородіє, тільки вправителя вбити: — за одно прийшлось би пропадати, а тоді и самъ у руки бь отдався.

Чи то дивно стало становому, якъ такий чоловікъ упорався зъ війтомъ (Микіла бувъ невеличкий, — скіпка зъ ёго, а не чоловікъ, — а Семёна усі знали, що мавъ великую силу), чи то ёго благородію захотілось пошуткувати, — обернувся до Микіли й питає: »Покажі мині, якъ се ти одінь одужавъ Семёна?« а самъ, звісно хітра и розумна голова, одійшовъ дальше одъ ёго.

— Ось-якъ, пане, — вхопивъ Микіла соцького та й на плечі, мовъ ту вівцю. — Оттакъ изъ Семёномъ: упоравъ по голові истикомъ, та й одволігъ на друге місце, щобъ не зразу знайшли.

Пильно подивився становий и каже громаді: самі бачете, у ёго вражая сила: дияволь наустивъ ёго и помігъ ёму. И теперъ не кається, погібшая душа! — Микіла тільки поблискує на ёго очима.

— Ажэжъ ти и менé не помилувавъ би, якби спітгавъ на самоті?

— Може, и не помилувавъ би.

— Эгé, я такъ и думавъ. А я васъ мілувавъ, та ще й якъ!.. Иді лишъ сюді, Омéлку (се той Омéлко, що вінъ ёму усипавъ недавно гарячихъ за те, що про ёго негáрне щось сказавъ): чи я тебе не помилувавъ, скажи при всéй громаді?

— Помілували, ваше благородіє, кріпко помілували, а самъ ажъ чухаетця.

— А тебе вь Сибірю слідовалобъ?

— Вь Сибірю, каже, та все почухуетця.

— Може, грóшей шукаешъ, Омéлку?.. Не треба, я дїки одъ васъ не трéбую. Колі мілую, такъ мілую, щобъ усі пам'ятували. А теперъ не помілую... и жінка мой нічого не вдіє тутъ.

— Зв'язать ёго, собаку! небійсь, не тебе, а того сибірного — та й указавъ на Микілу. Та швидче, а то, бачте, и на мене похвалився. — Обернувся до писаря и каже: »Такъ и напиши — на мене, мовъ, похвалився, чуєшъ? на мене!«

— Я одъ ёго, — одвітивъ писарь, — ніякої похвалки не чувъ.

— Дурень — напиши, що Ярошénко хотівъ убити станового и увесь

судь известі, а тамъ и до губерського начальства добратись. Ви усі чули?

Громада мовчала.

— Бачте, язикъ не піднімається на такі речі, а вінъ мавъ усе те зробити! Въ Сибірі не буде місця. Буде вже мілувати!

Взялі Миколу и звязали; вінъ и не пручався, бо на одне вже йшовъ: въ Сибір, то и въ Сибір! И не просивъ, чи неможна якъ небудь облегчить ёго, бо знавъ своє ліхо. Одвели Ярошенка въ городъ, засадили въ тюрмѣ, поки вийде повістка изъ губернії, що зъ нимъ робити.

Такъ черезъ скількись місяцівъ—я вже бувъ въ городі—рознеслась чутка, що будуть катувати преступника. Городськимъ и не вдивовіжу було, а все хотілось пійти подивитця, більшъ за тімъ, щобъ розвідать, хто преступникъ и за що будуть ёго бити. Назбиралось насъ такі чимало; були й такі, що нарощне прийшли поглядіти, якъ катъ вимахує. Були й дівчата, найбільше городські баришни та барині, що въ шляпкахъ ходять... Оціхъ зовсімъ не треба бъ тутъ: якъ другий палець уріже, то їхъ такъ и хватаетъ за печінки, а тутъ собі гарно розглядають, потроху охають, а ні одна дуже не жахнётся... жіноча вдача!

Зійшовъ панотецъ,—щось заговоривъ до преступника,—я ближче підступивъ. Лишенько — я пізнавъ преступника: то бувъ Микола. Ставъ я придивлятись: неизмінився, такий якъ и перше,—тільки все просивъ, чи неможна бъ зъ жінкою въ-остатнє побачитця, та нічого було й просити, бо жінка сама одцуралась. Нікого не було зъ нимъ—ніхто не проводивъ ёго, не попрощався зъ безталаннимъ.

А мні жалко ёго, дуже жалко було.

Замовкло усе, тільки чути було, якъ катюга трійчаткою махає. Перше було якъ катували преступниківъ, то вони говорять до народу: кайтесь на мні, добрі люде. Микола мовчавъ, якъ воді набравъ, та що вже тутъ и каятьця—пропавъ, навки пропавъ!

Оттакé то склалось ліхо,—ліхо одъ ліха. А хто ёго знає—котóre зъ їхъ більше?

Не довго пороскошувавъ и вправитель: кумедію зъ нимъ вдіяли на все село. На ёго справникъ чогось зуби гостривъ та не прихобилось оскóми зимати, а тутъ якъ разъ прилучився поміщикъ. До ёго и подвернувся справникъ: вправитель, каже, вашъ людѣй розпустивъ та и васъ грабить. Вонó такий й правда була: вправитель

кріпко нажився, изъ ікономіи, кажутъ, позичивъ чи не 2 тисячі рублівъ. Поміщикъ не довго думавъ, зібравъ судъ, та й осудили вправителя: »ти, мовъ, сякий-такий, пана грабнишъ, добра ёго не бережешъ,—щобъ твоє й дѣху тутъ не було.« Ще позва́ли жи́да-шинкаря; той засвідѣльствувавъ, що у вправителя перше бувъ усѣго оди́нъ дра́ний жуна́нокъ. Скри́пили діло, та, се́ре́дъ но́чі, зъ жінкою и зъ дітьми, трѣ́хи не го́лого й ви́пхали изъ се́ла: »а и́ди, ка́жуть, ли́ше, спра́ви шука́й!« Кумѣ́дія та й го́ді, та й не въ пе́рший разъ: зъ ко́жнимъ вправите́лемъ такъ ро́били. За те й дя́кували па́ну лю́ди.

В.—Г—гл—скій.

ОСКОРБЛЕНІЕ ЖЕНЩИНЫ.

(Изъ Симферополя.)

— Въ послѣдній день масляницы, 19 февраля 1862 года, назначенъ былъ, въ городѣ Симферополѣ, въ залѣ дворянскаго собранія балъ—маскерадъ. Въ провинціи, у насъ, такъ рѣдки подобныя увеселенія, что каждый, не желающій быть въ залѣ, спѣшитъ какъ можно раньше отправиться на хоры собранія, чтобы занять мѣсто повыгоднѣе. — Было еще рано, зала собранія была совсѣмъ пуста; три уважаемыя въ обществѣ дамы, но не губернаторскаго круга, заплативъ, по желанію дежурнаго директора, даже вдвое противъ обыкновеннаго, именно по рублю серебр. за входъ, пришли на хоры и заняли свободныя мѣста въ первомъ ряду; вдругъ, черезъ нѣсколько минутъ, является дежурный директоръ собранія и требуетъ, чтобы эти дамы встали съ своихъ мѣстъ, потому что тѣ мѣста предназначены имъ для другихъ дамъ, губернаторскаго круга, которыя придутъ позже. На это одна изъ нихъ отвѣтила ему, что на хорахъ мѣста не номерныя, слѣдовательно, заплативъ деньги, всякій, пришедшій раньше, занимаетъ первое свободное мѣсто; директоръ не убѣдился ихъ справедливымъ замѣчаніемъ и настоятельно требовалъ, чтобы они удалились съ занимаемыхъ ими мѣстъ. Дамы не соглашались и просили оставить ихъ въ покоѣ. Директоръ, взбѣшенный въ полномъ смыслѣ этого слова, наговорилъ дамамъ дерзостей, пугая ихъ притомъ, что онъ соберетъ всѣхъ директоровъ и ихъ выведутъ со

срамомъ, но такъ какъ тогда было еще рано и кромѣ его, какъ де-журнаго директора и эконома, не было другихъ директоровъ, то онъ, вспомнивъ свое военное молодечество, рѣшился на слѣдующую возмутительно грубую выходку: ввелъ съ собою на хоры двухъ жандармовъ и, указывая имъ на 3-хъ дамъ, крикнулъ: «очистить мѣсто отъ этихъ дамъ». Жандармы двинулись—было исполнить его приказаніе, но изъ числа сидѣвшихъ на хорахъ дамъ случилась знакомая этому директору дама, которая ветупилась за оскорбленныхъ; завязался жаркій споръ; всѣ остальные дамы, будучи оскорблены въ лицѣ трехъ, приняли участіе въ спорѣ и тѣмъ помѣшали директору привести въ исполненіе дикое намѣреніе. Директоръ совершенно ошибся: наше молодое общество, узнавъ объ этомъ, не потерпѣло такого варварства: тамъ же составило протестную подписку и, въ числѣ 36 человѣкъ, предложило ему тотчасъ же извиниться передъ оскорбленными дамами; директоръ отказался отъ этого самого умѣреннаго предложенія; тогда общество рѣшило исключить его изъ числа членовъ клуба, а дирекціи танцевальнаго собранія предложило поступокъ этотъ на обсужденіе.—Ожидаемъ, чѣмъ все это кончится и желаемъ отъ души, чтобы и остальные члены нашего общества показали сочувствіе этому дѣлу и, исключеніемъ подобнаго господина изъ своего круга, доказали, что они умѣютъ уважать въ лицѣ женщины права человѣческія.

Потомакъ Думитрашко Райчъ.

ВЕЛИКА НОВИНА.

ДУХОВА СИЛА ЗАМІСТЬ ПАРУ НА ЧУГУНКАХЪ.

Я. М. А—з—р—скому.

Издивъ ти, брѣтіку, самъ, и прежъ иншихъ и зъ иншими, на моему духовому самока́ті, да бажаешъ, щобъ я тобі усе докладно опи́савъ, щобъ и инші землякі наші зна́ли те, що ти ба́чивъ, и надъ чимъ я працюва́въ не оди́нь рікъ. Вволю я твою волю,—ті́льки виба́чай, що не ші́роко розведу́ свою рі́чъ, бо на се, да́лебі, не маю тепе́рш ч́асу.

Пе́рва думка про сю си́лу прі́йшла́ ми́ні ота́кечки на умъ: Якъ

почали у насъ стрóити чугу́нки (залі́зні доро́ги), я дуже тому́ ра́дувався, що́ буде въ насъ таке́ добро́, — а безъ ёго́ намъ якъ безъ ні́гь! Ра́дувався, да й за́дума́вся: чугу́нки до́бре, бо по тако́й доро́зі оди́нть кінь п'ятьсо́тъ пудо́въ повезе́, а якъ по залі́знимъ ко́леямъ хо́роше і́здити й самока́томъ замі́сть ко́ней, то й ще лу́чче; бо мо́жна хочъ по со́тні веретъ що́-години́ прока́тувати, а по 50-ти да по 80-ти и зви́чайно і́здать. До́бре во́но, дума́ю собі, до́бре, та тільки — яка́ си́ла двига́є самока́ти? Си́ла та — па́рь. А що́бъ бу́ло дово́лі тако́го гаря́чого па́ру на се ді́ло, — ві́ткіля́ наста́чити то́плива? Га́ївъ на́шихъ ста́не не на́довго; а по́тімъ що́? Отъ я й за́дума́вся: що́-дня́ сонце зо́гріва́є зе́млю, що́-дня́ де-не́будь и ві́теръ ві́є и до́щъ і́де, а до́щемъ налива́ютьця рі́ки; е́ сёго́ до́бра и въ насъ. На рі́чка́хъ стано́влять мли́ни, де вода́ бй́стро тече́; а ві́тряка́ де хочъ поста́вь. Отъ же во́но, якъ усе́ розбе́решъ — вихо́дить, що́ да́є Богъ лю́дямъ сті́лько си́ли, що́ ма́бу́ть бі́льшъ и не тре́ба; а ко́лі́бъ змо́гли ми якъ хоті́я ору́дувати ті́єю си́лою, на лю́дську ко́ристь, то ні́ на ви́що бу́ло́бъ намъ робі́ти й па́рь, не тре́ба бу́ло́бъ и де́рева на се пе́увати. Отъ, подума́вши та́кечки, я й до́дума́вся до то́го, що́ мо́жна се зроби́ть ось-я́къ:

Якъ заведе́шъ годи́нникъ, то йде́ вінъ де́нь, або́ ти́ждень; яко́ю жъ си́лою вінъ і́де? Маши́нною си́лою: ги́ря отяга́єтця або́ пружі́на розверта́єтця, — годи́нникъ и йде́. А де́ найти лу́ччо́ї пружі́ни одъ во́здуху? Ё́го скі́льки разъ хочешъ — згни́тай: не зла́мешъ, не зопе́уєшъ; а дру́ге те — во́здуху й шука́ти не тре́ба, бо вінъ усе́ди е́: бері́ скі́льки хочешъ — ё́го не поме́ншає. Такъ ось и та пружі́на, ко́тору́ тре́ба на́тигувати! бо якъ згни́чений во́здухъ пуска́ти чере́зъ маши́ни замі́сть па́ру, то вінъ и двига́тиме ті́ маши́ни, зовсе́мъ якъ па́рь. Пе́редума́вши оце́ усе́, да пошука́вши де́-чого по кни́жкахъ, дозна́въ я то́ді, въ 1857 годі́, що́ й ни́ни лю́де тежъ са́ме зду́мали, да вже де́що́ й робили. Захоті́лось ми́ні побачи́тись зъ ними: по́їхавъ ⁽¹⁾; у Па́рі-жі́ позна́комився зъ Андро́, у Ту́рпні — зъ Со́мелье́; бу́въ въ Ге́нуї по́дивитися на ті́ маши́ни, які́ми то́ді збі́рались пробива́ти вели́ку ка́мянну́ го́ру Мон-Се́ниє, а тепе́рь вже і́ї и пробива́ють — духо́вими маши́нами, або́ — якъ і́хъ те́перъ помоско́вській прозва́ли — *возду́шками*. Побачи́вши усе́, верну́всь я чере́зъ Ло́ндонъ у Ге́льсінгфо́рє, де́ я живу́ зъ 1843-го ро́ку; напи́савъ що́ ба́чивъ, що́ зна́ю, напеча́тавъ, да и за-

(1) Петро́в Петровичъ Гусе́въ помі́гъ ми́ні гро́шми.

хотівъ, щобъ завеліся воздѣшки у насъ, щобъ не псовати дѣрева и огѣлля. Отъ и найшлися два чоловіки, ⁽²⁾ захотіли мині помогати,— велике ім'я за те спасібі! Узявся одинъ хрѣстуъ Жюльєнъ (Jullienne) робити для насъ машини,—да нехай ёму абішо! тільки грошей вициганивъ, а що зробивъ,—не можна було узяти:—такъ усё й пропахло! Бачу, робити нічого,—чужімъ добромъ усёго не зробишь: прийшлося и своїми зліднями надточіти. А на щастя, пострѣилися и у Гельсингфорсі машинні заводи, першъ одинъ, а потімъ и другий; на сіхъ заводахъ пороблени оті мої машини, що теперечки стоять у Петербурсі на московській чугунці,—ті самі, що я показувавъ тамъ добримъ людемъ 27-го февраля., 1 и 4-го марта сёго году.

Нудивъ я світомъ що хрѣстуъ Жюльєнъ мене ошукавъ и обібравъ, якъ самъ схотівъ; а потімъ, пострѣивши свої машини, и бачу, що и ліхо бувъ не безъ добра: понавидумувавъ я чимало такого, чого ще ніхто не робивъ, да и добре, що понавидумувавъ: бо безъ того, може, и мої воздѣшки также бъ не поїхала, якъ и ті, що були зроблені—дві у Паріжі, и одна, або дві, въ Лондоні; а теперъ—слава Бѣгу—и насѣтъ мої вѣдумки набірає дѣху, якъ треба, и дѣхъ сей держитця гѣрно, куди ёго запрутъ, и воздѣшка мої їздить легенько и возить чимало людѣй; а якъ приложимо ще розуму та праці, то може сей малий початокъ великимъ діломъ станеться, на користь усімъ людемъ: и нашимъ, и московскимъ, и німецькимъ. Коли буде въ мене часъ, опишу мої вѣдумки и все, що інші люде попридумували, щобъ роздобути духової сили; а на сей часъ вибачай, коханий побратіме:—ніколи!

Степанъ Барановскій, изъ Конотона.

5-го березоля 1862 року.

Петербургъ.

ЗЪ МАКОВИЩЪ

(Київського повіту).

Давно вже спізнали люде, що треба знати добре те, що єсть, за-для того, що-бъ дальше все къ лучшому повертати—такъ само якъ не можна лічити хворого не спізнавши добре, чимъ вінъ нездужає;

(2) Попереду—Кузьма Василєвичъ Бѣлевъ и Иванъ Федоровичъ Мамонтовъ, а якъ Бѣлевъ умеръ, то намість ёго—родичъ ёго, Александръ Константиновичъ Мясниковъ.

та, надісь, и не багато-бъ довідався лікаръ, якъ-би ми тільки промовляли: «ой нездужає, да нездужає!»

А воно такъ—таки частенько дієтця:—отъ хочъ-би—приміромъ—и наші городянські чоловіколюбці—то кленуть, бувало, безъ зупину селянську долю, то знай таку пісню заводять, що здаєтця тобі, що селянинъ тільки те й знає, що жайворонки літають надъ ёго плугомъ, да соловіи співають у садочку.

И не диво. Було въ насъ таке время (бодай ёго й не згадувать), що не можна було нічого більше казати, бо нічого було балакати про долю селянина — *крепака*, якъ нарікати на ii. Да й ті, що славили сільске життє ще гірше вьялили серце, якъ то чоловікъ міркувавъ собі: скільки то благъ давъ Богъ людямъ, да яке важке, неказанно-важке, життє упало на долю більшої части людей!

Да теперъ вже те время минає; теперъ передъ селяниномъ нова дорога—треба тільки міркувати добре, зъ чимъ вінъ піде у цю дорогу; що въ ёго єсть, чого бракує.

Отже-жъ багато людей заходилося коло цёго діла, та все-жъ таки це така робота, що для неї робітниківъ зайвихъ ніколи немає; тимъ то й я осмілюся де-які уваги про хазайство селянъ у нашому кутку послать у *вашу*, чи це-бъ то лучче—у *нашу*, спільну, громадську Основу.

Самъ я не хазяїнъ, да рознитувався людей, и те, що вони мині казали, звівши докупи, й передаю, приклавши де-що й свого мізкування.

Нашъ кутокъ недалеко біля Києва. Щитають его, по уставу для селянъ, що вийшли зъ крепацтва. до шостої містности по наділу землі.

Покажемо на хазайську користь, яку цей Уставъ приносить для селянъ у нашому кутку.

У насъ наділяєтця земля на хати, чи то на хазайства. Діленіці, котрі впадають, по теперешньому уставу, на *корінний* наділ на хазайство,—рівні сливе зовсімъ зъ тими, що були перше у насъ у піснихъ селянъ. Гляньмо жъ теперъ на одбутки за цю діленіцю.

Пішакъ одроблявъ по 2 дні въ неділю панщини; одкинувши у годъ 2 неділі празникові—виходить 100 днівъ у годъ, а жинка йшла, всяку неділю, одинъ день; окрімъ того одбувавъ чоловікъ 8 *строительныхъ* днівъ: значитця, разомъ хазяїнъ одбувавъ 108 днівъ, а хазайка 50; ще до того на 12 днівъ згоннихъ гнали у літню пору усіхъ робочихъ людей—и чоловіківъ и жінокъ—за дуже малу плату (10 коп. ср. чоловікові; 7½ жінці), та ще ночну *варту* (сторожу) біля пансь-

кого подвір'я одбували не рівно—по черзі—въ більшихъ и меншихъ селахъ, а зъ бобилівъ пань бравъ оброкъ и мавъ право братъ, въ дворову прислугу, кого ему забажалося.

А теперъ, у насъ, по новому уставу, за наділь $7\frac{1}{2}$ десятинь на хозяйство—приходитця заплатити оброку за десятину по 2 карбованці, або 12 днівъ одбутку, у годъ; значитця, за $7\frac{1}{2}$ десятинь 90 днівъ одбутку, або 15 карбованцівъ оброку; окрімъ того, 5 карб. 10 коп. ср. за десятину горόδу.

Тільки-жъ чинишъ платити сходнійше для селянина, аніжъ одбувати, бо теперъ у насъ ціна зімнѣго дня 20 коп. ср. мужчині, а літнѣго 30 коп. ср., це-бъ то середня ціна четвертакъ (25 к. с.). Отъ-же, що-бъ заробить 15 карб. при такій ціні, треба робити пішому чоловікові 60 днівъ.

Що-бъ заробити за десятину горόδу (покладімъ, що въ селянина стількі ёго есть) 5 карб., по тій ціні треба робити—20 днівъ. (Не будемо щитати 10 к. с., якъ меншої половини поденної середнѣй праці за роботу).

Значитця, разомъ усѣго въ рікъ 80 днівъ, коли пристануть на оброкъ, а щитаючи одбутокъ по новому уставу 90 днівъ за поле, да доклавши 20 днівъ за городъ,—вийде 140 пішихъ мужьськихъ днівъ.

Отъ и видно, що въ першому разі (якъ пристануть селяне на чинишъ) зістаецця у хазяіна вільнихъ для себе днівъ, проти прежнѣго, 30 мужьськихъ и всі 50 жіночихъ, а въ другімъ разі (якъ пристануть на одбутокъ)—прийдеця повинности 2 дні більше мужьськихъ проти прежнѣго, а все-жъ таки всі 50 жіночихъ зістаютця вільними; поклавши, що 2 дні мужьскі йдуть по ціні за 3 жіночи — значитця, проти прежнѣго, вже чисто вільнихъ 47 жіночихъ днівъ. Ще-жъ до того вільня праця не те, що крепацька; тутъ можна оглядатись на свої потрібкі...

Згонніхъ днівъ, оброку зъ бобилівъ, ночної сторожі коло паньского подвір'я, права паньского братъ кого схоче у дворову прислугу, по новому уставу вже немає.

Тутъ ми вже й не говоримо про громадську самоуправу, цю найкращу основу всякого товариського розцвіту, не говоримо про те, що чоловіка теперъ боронить законъ відъ усякої самохіті.

Отъ же, розміркувавши усе, — приходитьця намъ велику віддату дяку усімъ, котрі приклали *щиро* своєї праці до цѣго діла.

Одначе-жъ селяне у нашому кутку не хочуть приймати *устав*—

них грамотъ до кінця зазначеного строку, говорячи: «побачимо—якъ буде у людей, такъ нехай и въ насъ.»

Пани, по своєму звичаю, говорять, що «хлопи» лежні, що не хочуть нічого робити и нікого слухать, и сподіваюця, що діждутця уставу, котра-бъ вгодила тої їхній натурі.

Що селяне справді трохи сподіваюця ще кращої для їх уставу—це такъ; да тутъ нічого дивуватись: у всякого чоловіка есть разъ-у-разъ надія, що ему краще буде. А якъ селяне ще теперъ не розуміють добре нового уставу, то це тожъ не диво: грамотнихъ у насъ міжъ селянами дуже мало, а такихъ, що-бъ добре зрозуміли те, що тутъ треба розуміти, да ще й зъ такої великої книжки... то й тутъ то нічого нарікати на селянъ, бо таки й справді де то такъ дуже дбали про правдиву освіту того люду?

Та й не одно те одбиває селянъ що-бъ вони згоджувались на чинші. У насъ селяне не звикли розлічувати на вільний заробітокъ такъ, що зъ нѣго зберуть стільки, скільки їмъ треба заплатити: вони бояця тихъ недоплатокъ, оглядаюця на свою хазайську спроміжність, а тутъ то невеликій достатокъ!..

Ото есть, у одної семі, по 2 десятини поля у три руки и $1\frac{1}{2}$ десятини сіножаті. На тій полі, у нашого селянина звичайно лягає ось-якій присівокъ:

2 корці жита,

1 корецъ гречки.

$\frac{1}{4}$ корця (мірка) проса;

на нашій землі, въ середній зрожай, збере вінъ зъ того:

6 корцівъ жита,

3 — гречки,

$3\frac{1}{2}$ — проса;

одділивши на присівокъ скільки треба, зістаєця на харчъ:

4 корці жита,

2 — гречки,

$3\frac{1}{2}$ — проса,

а що-бъ прохарчити одного чоловіка у годъ, то и въ дворахъ дають парубкамъ по

4 корці жита,

2 — гречки,

2 — проса,

да й це зовсімъ безъ лишку,—а въ хаті-жъ то найменше щитать 3

душі,—такъ де-жъ тутъ той харчъ возьметца? якъ тутъ ёго розлічувати на своє хозайство? а ще-жъ оброкъ да подушне заплатить, и одежину справить, и соли и окраси купить, а обчеські да семейні потрібки... тимъ то й кажуть у насъ селяне: «якъ-би чоловікъ знавъ, що на ёго витришилось, то й померъ-би зъ-ляку.»

Ото жъ у насъ нема сливе зовсімъ такихъ людей зъ селянъ, котрі-бъ кожний рікъ не купували хліба, а що-бъ прожили до нового хліба! и то ніколи не збере цёго зъ свого поля, а заробить прооравши кому-небудь съ половици (*), або иншою працею, заробляючи зразу пашнею, жнучи—приміромъ—за сніпъ.—Погляньмо на це діло ще зъ иншого боку:—покладімъ, що семъя заробляє собі на харчъ де на стороні, що-бъ чисто рощитать, яку то вона користь получає зъ свого поля.

Ото ми вже сказали, що семъя збирає, въ середній зрожай, одчитавши те, що треба на присівокъ,

4 корці жита,

2 — гречки,

3¹/₄ — проса.

За 1 корецъ жита середня ціна у насъ 1 карб. 50 к. с.

» 1 — гречки » » » » 1 » — » »

» 1 — проса » » » » 1 » 20 » »

Значитця, за весь збіръ получить можно грошима, середнею лічбою,

за жито 6 карбованцівъ,

за гречку 2 —

за просо 3 — 90 к. с.

всёго 11 — 90 к. с.; покладімъ

для круглаго щоту 12 карб.

Ще есть у семъі сіножать; у насъ сіно найбільшъ болотяне, то за ёго можно взяти карбованцівъ 8 до 10:—середнімъ щотомъ—9 карб. за 4, 5 хуръ сіна.

Значитця, якъ би продать той хлібъ, та сіно, можно виручити за ёго 21 карбованецъ; та ще за право гнать у толоку товаръ пок-

(*) У насъ одлають съ половици проорать поле такімъ побитомъ: якъ чоловікъ зовсімъ приготує чуже поле (зразить, здовжить) и засіє половици своїмъ зерномъ, половици хазайськимъ, то після оддіає собі половици ниви и зъ своєї вже половици бере збіръ для себе, а до збору зъ другої половици ему вже нема діла,—хиба що его найме хозайнъ того поля.

ладімъ 1 карб. (*): то всего вже буде користи зъ хозяйства на 22 карб., не щитаючи праці и иншого накладу; общитаймося-жъ теперъ.

За оранку озімого поля зъ волами треба дати $1\frac{1}{2}$ карб.; за оранку підъ ярину те-жъ.

Дальше ось таблица:

На яку роботу		Скільки днівъ пішихъ треба.	Скільки треба днівъ тяг-лихъ, самому ходячи коло худоби.	Скільки од-бутку пі-шими муж-ськимъ дня-ми за худобу.
Зрality и здовжить озіме поле			$2\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{2}$
Зрality и здовжить яре поле			$2\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{2}$
Засіять	озимину	$\frac{1}{2}$		
—	ярину	$\frac{1}{2}$		
Зжать и звязать жито		3		
Скосить	гречку	1		
—	просо	1		
Звязать	гречку	1		
—	просо	1		
Звезти	озимину	$\frac{1}{2}$		
—	ярину	$\frac{1}{2}$		
Вимолотить	жито	4		
—	гречку	3		
—	просо	3		
Скосить	сіно	$2\frac{1}{2}$		
Згребти	—	3		
Стягать и скидять —		»	2 чоловіка коло волівъ в 1 день.	1
Перевезти —		—	2 зъ парюю волівъ.	2
Усіхъ днівъ роботи		$23\frac{1}{2}$, —кладімъ 26	9	8

Разомъ усіхъ 43 дні пішихъ мужськихъ. Щитаючи, такъ якъ ми й перше щитали, по четвертаку (25 к. с.) за день — виходить ціна годової роботи селянина коло поля въ нашому кутку, окрімъ оранки, 10 карб. 75 к. с., а приклавши за оранку 3 карб. — виходить разомъ 13 карб. 75 к. с.

Годового збору середню ціну ми поклали 22 карб.

Скинувши те що стоїть годова робота 13 — 75 к. с.

зистаетця заробітку зъ землі, середнєю лічбою 8 — 25 к. с.!

(*) У насъ селяне дуже бідні на худобу, — не такъ якъ у степяхъ.

Я вже пятакнув, що весь годовий збір піде на харч, ще й не вистане до нового хліба; а на чинш, на подушне, на одежину, на окрасу, обчеські й семейні потреби, треба заробити на чужому полі, та за сіно—ж можна виручити копійчину за—для цего, а садовини стане з свого города на харч.

Не легко все те прийдеця селянинові, та що—б даром слів не тратити, розміркуємо лучче, яким побитом може в нас селянин спромігтися на ці потреби, покладаючи весь розщот на один рік.

Ото кładимъ в хаті $3\frac{1}{2}$ душі.—На харч, покладаючи—як ми вже й казали—по 4 корці жита и по 2 гречки и проса на душу, то й вийде, що на семью, на харч, треба середнєю лічбою:

14	корцівъ	жита,
7	—	гречки,
7	—	проса.

Це—б то приходитця селянинові у нашому кутку до свого годового збору прикупити:

10	корцівъ	жита,
5	—	гречки,
$3\frac{3}{4}$	—	проса.

Перекладім оцю потребу на гроші, покладаючи таку—ж середню ціну хліба, як ми вже й покладали—вийде, що треба:

на жито заробити	15	карб.
гречку	—	5
просо	—	4, 50 к. с.
разомъ	—	24 карб. 50 к. с.

Що—б заробити оцю суму—треба робити 96 днів піших мужських по тій ціні, яку ми вже показали (четвертакъ); покладаючи подушне з хати середнєю лічбою за $1\frac{1}{2}$ душі—3 карб.,—треба на їх заробляти такою—ж роботою 12 днів. Що—б заробити на оброкъ, —треба, як ми вже казали—80 днів піших мужських.

Значитця, на всі ті найважнійші потреби 188, кładимъ 200, днів пішої мужської роботи; прочі дні зістають вільні в хазяїна (тут ще одшитаємо неділі, празники, то—що); коло садовини, коло худоби, коло страви ходить хазяйка з дітьми:—ще й тут зостаєця де—що вільного часу на зароботокъ; гроші съ сіножаті и той прочий вільний заробітокъ пійдуть на одежину и інші хазяйські причандали,

семеині та обчеські потрібкі.—Такимъ робомъ, придивляючись зъ різнихъ боківъ до селянського хазайства у нашому кутку,—виходить, що хочъ селянинові и дуже тяжко де-въ чому приходиться, та може вінъ, при новому ладу, помалу—малу вбиватись въ заможність—не сразу—жъ бо великі будинки мурують.—Тимъ-то селянамъ нашимъ ми щире радимо братись за ладъ по новому уставу до чиншівъ, а тамъ далі, розгледівшись, подумати *громадою* и за викупъ; бо то святе діло—въ селянъ своя земля:—не даромъ же вони кажуть: «якъ я доволенъ, то я и воленъ.»

Не такъ-то легко на все тее спромігтись, да все-жъ таки »Богъ не безъ милости, козакъ не безъ долі;« переживъ вже вінъ не такі доби...

»Якъ у нашій у славній Вкраїні

Бували колись прештрашні злигодні, бездолні години;

Бували й мори, и військові чвари...

Ніхто Вкраинцівъ не ратувавъ,

Ніхто за їхъ Богові молитовъ не посилавъ:

Тільки святий Богъ нашихъ не забувавъ,

На великі зусілля, на відповідя державъ!

Оадій Рильський.

1862 року

ОБЪЯСНЕНИЕ КЪ РИСУНКАМЪ ЖИВОПИСНОЙ «УКРАИНЫ.»

XXVII.—*Дівчина*, Полтавской губерніи;—съ рисунка И. И. Соколова.

XXVIII.—*»Чабанъ«*, Воронежской губ. Острогожского уѣзда, слободы Щучей;—съ рисунка С. П. Павлова.

Л. Ж.

ОБЪЯСНЕНИЕ

НЕУДОБОПОНЯТНЫХЪ ЮЖНОРУССКИХЪ СЛОВЪ,

СОДЕРЖАЩИХСЯ ВЪ 2-й КНИЖКЪ «ОСНОВЫ».

Багате́нький — зажиточный.
Бала́кання — бесе́да, разгово́рь.
Баньки́ — (перен.) — глаза.
Безшта́нько — тотъ, кто безъ шта-
 новъ: шулу́нь, пьяница, бѣднякъ.
Бі́гма — скотъ.
Бі́дло — сѣсть.
Бі́долашний — бѣдный, жалкій.
Блаки́тний — голубой.
Блі́мати — тускло горѣть; мерцать.
Брехе́нька — (умен.) — ложь, поба-
 сенка.
Бу́лькнути — (звукоподр.) буркнуть,
 проговорить подъ носъ.

Важке́нько — отъ — ва́жко — до-
 вольно тяжело.
Ва́рмія — армія.
Вві́йти — взойти.
Вді́яти — сдѣлать, произвести.
Вдово́льнитись — удовольствоваться.
Веша́тись — шляться, шататься.
Верну́ти — возвратить.
Визві́ритись — рассердиться, оже-
 сточиться.
Винова́тнина — виновница.
Вино́шуваги — выносить.
Випе́стити — вынячить, воспитать.
Вирі́внятися — выровняться, срав-
 няться.
Ві́рячити — (оці) — уставиться глаза-
 ми.
Ві́трищитись — выпучить глаза.
Вихри́ти — драть за волосы.
Ві́ддуба́рити — посячь, выдрать.
Відкі́ль — откуда.
Ві́кно — окно.
Відкру́тити — открутить.
Відку́кнутись — откликнуться.
Ві́дмува́ти — заниматься колдов-
 ствомъ.

Ві́дніма́ти — отнимать.
Вкла́сти — уложить.
Вла́дза (польск.) — власть.
Вогонь — огонь.
Всти́гти — успѣть, поспѣть.
Встрѣ́лити — убить выстрѣломъ.
Второ́пний — расторопный.
Вуго́ль — уголь.
Вуго́ль — уголь.
Вчи́нокъ — дѣло, поступокъ.
Вча́ть — учать.
Га́нити — хулить, ругать; издѣваться.
Га́ньба — хула, безчестье.
Га́йворонъ — грачъ.
Га́йновати — раскидать въ безо-
 рядкѣ.
Гладкий — полный; жирный.
Гле́чикъ — кувшинъ.
Глей — глинистая сырая земля.
Гли́тати — глотать.
Гна́ть — Игнать.
Го́іти — лечить.
Голодра́бець — голый, ободраный.
Голоси́ння — плачь, причитанія.
Гомові́ти — разговаривать.
Голубо́нька — голубушка.
Го́ни — извѣстное разстояніе, для
 опредѣленія длины нивы.
Горща́ — я — маленькій горшокъ.
Гринжо́ла — особаго устройства
 простыя длинныя сани для перевозки
 тяжестей.
Гри́ць — Григорій.
Гу́лькь — глядь.
Гу́льті́нака — оборванный гуляка.
Гу́нство́в (польско-нѣмецкое) —
 бранное слово.
Гуся́тко — гусёнокъ.
Гу́торка — разговоръ.
Гуши́на — чаша.
Гшта́лтъ — форма, образъ.

Далі — затѣмъ, потомъ.
Двійчи — дважды. У-двійзі — вдвоемъ.

Двѳрка — дворовая (дѳвушка).
Дѳ-коли — иногда.
Дзиндзівер-зѳхъ — молодець.
Дитинка — (ум.) — дитя.
Дінь — Довъ.
Догорі — вверхъ.
Дѳня — (ласк.) — дочь.
Дотѳпно — искусно, прилично.
Доторкнѳтись — дотронуться.
Дорѳжний — драгоцѳнѳе.
Дригъ! — выражаетъ быстрое дви-
женіе ногою.
Дубасити — бить.

Жадный — каждый, всякій.
Жахъ — испугъ, страхъ.
Жѳвніръ — солдатъ (польскій).
Жѳдентъ — каждый.
Жѳрсткій — жесткій.
Жорстѳкѳсть — жестокость.

Завзяття — смѳлость, рѳшительность.
Завжди — всегда.
Завсѳді — всегда.
Загавкати — залаять (о собакахъ).
Загарбати — заграбить.
Загѳитись — зажить, исцѳлиться.
Закамарѳкъ — тайный, скрытый
уголокъ.

Закигикати — закричать (о чайкахъ).
Закортѳло — захотѳлось сильно.
Залопотѳти — захопѳть (крыльями).
Замордувати — замучить.
Занедѳжати — заболѳть.
Заніміти — сдѳлаться нѳмымъ.
Запалити — зажечь.
Запозивати — позвать на судъ, су-
диться.

Запсувати — испортить.
Зарятувати — помочь.
Засліпѳти — ослѳпѳти.
Засмутити — опечалить.
Засорѳмитись — застыдиться, по-
тушиться.

Заспокоѳти — успокоить.
Застромѳти — воткнуть.
Застудѳтись — простудиться.
Застѳкати — застучать; застать, за-
хватить въ распахъ.

Заторохѳти — застучать (о коле-
сахъ, о громѳ).

Зацмѳкати — произвесть звукъ гу-
бами.

Зачухрати — (переносн.) — заколо-
тить до смерти.

Зашмѳляний кий — обозженная ду-
бинка.

Займати — трогать; захватывать чу-
жой скотъ.

(Збить) — зъ пантеліку — (сбить)
съ толку.

Звеліти — велѳть.

Звірічий — звѳринный.

Звістка — извѳстіе.

Здоліти — одолѳть.

Здрігнѳти — вздрогнуть.

Згуляти — провести время, ничего не
дѳлая.

Злинути — улетѳть.

Змайстрювати — смастерить, сдѳ-
лать.

Змигнѳти — моргнуть.

Змілуватись — помиловать, смир-
ваться.

Змімрити — проговорить невнятно,
сквозъ зубы.

Зміпити — смѳнить.

Змѳшувати — принуждать.

Зпахурка — ворожея.

Зненацька — печаянно, внезапно.

Зникнути — исчезнуть.

Знікчѳмѳти — сдѳлаться ничтож-
нымъ, ни къ чему негоднымъ.

Зозволити — изволить, изъяснить со-
гласіе.

Зопьяється — приподняться на пы-
почкахъ, на заднихъ лапахъ, опираясь
на что-нибудь.

Зрадникъ — измѳнникъ.

Зрікатись — отречься.

Зумѳти — сѳумѳть.

Зъіднати — соединить.

Зъ-малку — съ малыхъ лѳтъ.

Инчий — иной, другой.

Кавьіръ — икра.

Казанъ — слово, проповѳдь.

Казѳтись — бѳсѳтись.

Калѳти — марать, пачкать.

Камінець — камышекъ.

Каплічка — часовня.

Капѳстний — пакѳстный.

Кателѳцтво — католичество.

Катувати — сильно бить, мучить.

Квилѳти — жалобно кричать, сто-
нать.

Квітчаный — цвѳточный.

Кебѳта — способность; удача.

Кигѳканне — крикъ чайки.

Киймѳкъ — коверѳкъ.

Кірна — короткій лѳсъ.

Кільки — сколько, нѳсколько.

Кілько — сколько.

Кіть — котъ.

Кладѳвище — кладбище.

Клекіть — шумъ воды.

Ключа — стая, гусекъ (о летающих птицахъ.)

Книшъ — родъ булки, съ разрѣзанными и завороченными внутрь намасленными краями.

Кнуръ — боровъ, самецъ, плодовикъ.
Коверзувати — капризничать, интриговать.

Кодло — родъ, племя.

Козарлюга — (увелич.) — козакъ.

Колотъ — безпокойство, сумятица.

Комашина — муравей.

Комашечка — мошка, и вообще малое крылатое насекомое.

Коминокъ — печная труба.

Комірка — (ум. отъ комора) — амбарчикъ, кладовая.

Копилити носа, гѣбу — поднимать носъ, дуться.

Котолупъ — кошкодеръ.

Крапля — капля.

Крижъ — крестъ; крестецъ.

Крѣвки — стропилы.

Кружка — (сидати) — садиться въ кружокъ.

Кудель (я) — приготовленный для пряжи, лентъ, или шерсти.

Кудлатый — мохнатый.

Кукуріання — пѣнье пѣтуха.

Кумѣдно — смѣшно, курьезно.

Кунтушъ — верхнее платье, съ разрѣзными рукавами.

Купецъ — кучка.

Кученький — коротенький.

Кучомка — (ум. отъ кучма) — баранья шапка.

Кущикъ — кустикъ.

Ладивница — патронташъ.

Лагиденький — кроткій, мягкій, нѣжный.

Ланецъ — дрянной.

Лайка — брань.

Лейстровый — реестровой, записанный въ реестръ, козакъ.

Лимаръ — кожевенный мастеръ.

Линтваревый — сдѣланный изъ овечьей шкуры.

Лихоманка — лихорадка.

Лунъ — эхо, отголосокъ.

Ляпасъ — оплеуха.

Ма — имѣть.

Макітра — большой горшокъ.

Малахай — шапка съ длинными ушами.

Мана — призракъ, обольщеніе обманъ.

Матірки — (множ.) — матери.

Матуся — матушка.

Маємо — имѣемъ.

Мізкувати — размышлять, разсуждать.

Мітлиця — растение.

Мітокъ — мотокъ пряжи.

Мовчки — молча.

Могила — курганъ.

Морѳка — обольщеніе; мученіе.

Моторний — живой, проворный.

Мощний, міцний, — сильный, крѣпкій.

Мудрація — мудренность.

Мурдувати — мучить.

Мүшу — долженъ.

Надивовижу — на удивленіе.

Навить — даже.

Навиженний — бѣшенный, сумасбродный.

На всю гѣбу панъ, козакъ — важный панъ, козакъ.

Наглядіти — увидать, замѣтить.

Надивітись — наглядѣться.

Налякати — напугаться.

Намісти — наместо, вмѣсто.

Намүлити — нажать, натереть.

Натягти — натянуть.

Нарүга — издѣвка, посмѣяніе, позоръ.

Наймичка — работница.

Неборакъ — бѣдняга.

Не відтєперъ — не съ этого времени.

Не влүчити — не понасть.

Невситимний — ненасытимый.

Негарно — нехорошо.

Недільний — воскресный.

Непätлий — ненасытный.

Неросквічаний — неразвѣтвшій.

Нисенітниці вигадувати — горючить вздоръ, небывальщину.

Оберемокъ — охапокъ (дровъ).

Обридло — надоѣло, опротивѣло.

Обшарпаний — обворованный.

Овчарикъ — бекасъ.

Оддѣчити — отблагодарить.

Одчинити — отворить.

Одягтись — одѣться.

Омилитись — ошибиться.

Онде — вонъ-гдѣ.

Осѣля — жилье, осѣдность.

Осмутніти — сдѣлаться невеселымъ.

Останний — послѣдній.

Остогідити — опостылѣть.

Отамання (множ.) отаманы.

Очеретъ — камышъ.

Палаць — дворець.

Папєръ, папиръ — бумага.

Пашнй — хлѣбное зерно (въ собир. смыслѣ).

Певность — вѣрность (чего-либо),
увѣренность (въ чемъ-либо).

Пистоль — пистолетъ.

Півмітокъ — полмотка.

Підпідмканне — крикъ перепела.

Плюндрувати — грабить; разорять.

Побазікати — потолковать, побол-
тать.

Побити — быть.

Повітовий — уѣздный.

Погрѣбати — побрезгать.

Подарувати — подарить.

Подряпати — поцарапать.

Пожежа — пожаръ.

Полимья — поломья.

Полохати — пугать; сгонять съ мѣста

Полуднувати — полдничать.

Полювання — охота (звѣриная).

Помандрувати — побрести, попле-
стись.

Помазки — ошупью.

По-підтинню — подъ плетнемъ; подъ
заборомъ.

Поратись — ходить (работать) около
чего-либо; стряпать.

Поськати — поискать (въ головѣ).

Похнюпившись — повѣсивши голо-
ву.

Почерѣжно — поочередно.

Пошпурити — швырнуть.

Прикмета — примѣта.

Примайструвати — пристроить;
придѣлать.

Приплентачъ — прищелецъ: (сбоку
припеку).

Присікаться — придраться.

Причвалати — приобрести.

Прозирати — прозрѣвать.

Простромити — проткнуть, просвер-
лить, сдѣлать остріемъ отверстіе.

Простувати — идти напрямкомъ.

Простягти — протянуть, расправить.

Простягатись — протягиваться.

Прохворостити — посячь.

Прочуханка — потасовка.

Прудкий — быстрый, проворный,
прыткій.

Прядів'яний — (отъ слова пряди-
во) — пеньковый.

Путящий — путный.

Пущання — заговѣны:

Реготатись — смѣяться, хохотать.

Ремесникъ — ремесленникъ.

Репіти — скрипѣть.

Рбиалчити — заниматься рыболов-
ствомъ.

Рипатись — отворять часто двери,
ходя (изъ хаты въ сѣни).

Різнация — разьединеніе; разноголо-
сица.

Розвіднюватись — разсвѣтать.

Розлютуватись — разгнѣваться.

Росхрістаний — съ разстегнутымъ
воротомъ или пазухою.

Садовитись — садиться.

Самойстность — самостоятельность.

Самохитъ — по собственному желанію;
самовольно.

Сановитий — стройный, осанистый.

Святѣ письмо — священное писаніе.

Сдвигнути (плечима) — пожать (пле-
чами).

Серпанокъ — родъ простой кисеи.

Сивоусий — сѣдоусый.

Силомиць — насильно.

Сікти — сечь, рубить.

Сімряжка — сѣряжка, сѣрая свита.

Скеля — скала.

Скибка — ломоть.

Скінчання — окончаніе.

Склѣцокъ — сколокъ; отрубокъ.

Скубнути — дернуть (за волосы).

Слухний — послушный.

Спѣка — жаръ

Спражний — настоящий.

Ставочокъ — (ум.) прудъ.

Стегно — ляшка.

Стріти — встрѣтить.

Стрічка — лента.

Схаменутись — спохватиться; опом-
ниться.

Та же жъ — да вѣдь же.

Таланъ — талантъ; удача, счастье.

Темнота — (собир.) — темь; тем-
ный людъ.

Тестенько — (ум. ласк.) — тестъ.

Тікати — уходить; бѣжать.

Тож-то — то-то! да, да!

Точитця — течетъ, бѣжитъ (о водѣ),
катится.

Тб-що — и тому подобное.

Треа — падо.

Трискотати — трещать.

Трошки — (умен.) немножко.

Трощити — (перен.) бить; душить.

Тулитись — льнуть.

Тутѣшний — здѣшній.

Тюпки — рысцой.

У-вісні — во снѣ.

Удатись — казаться быть похожимъ
на другого.

Удівецъ — вдовецъ.

Узивати — обзывать.

Умочати — обмокнуть.

Усі — всѣ.

Устати — встать.

Усюди — вездѣ.

Утісну́тись — взойти, втиснуться.
Уті́мими — понять; уразумѣть.

Характе́рство — колдовство.
Хиба́-що! — развѣ только!
Хиба́-що? — развѣ-что?
Хло́пство (польское) — простой на-
родъ; мужики.
Хропи́ти — храпѣть.
Хті́ти — хотѣть.
Хутчі́й — скорѣй.

Цуру́пало́къ — коротенькая палка.

Чепу́рний — опрятный.
Череви́ки — башмаки.
Чима́ло — довольно много; не мало.
Чкуру́ти — побѣждать.
Чове́нь — челнѣть.

Чоловѣ́йга — челове́къ.
Чу́тка — вѣсть, слухъ; молва.
Чухра́ти — обрывать пригоршней
листья; (въ переносномъ смыслѣ) бить.

Швѣ́ндяти — бродить, слоняться.
Шѣ́бини́ця — висѣлица.
Шкварча́ти — шипѣть на огнѣ.
Шкодливый — вредный.
Шмага́ти — бить; стегать.
Шмалѣ́ти — (люльку) — курить
(трубку).
Шпи́гну́ти — кольнуть.
Шпита́ль — госпиталь.
Шпу́рну́ти — сильно кинуть камнемъ.

Щу́па́къ — щука.

Эге́жь, эге́жь! — да-да!

The first part of the book is devoted to a description of the various species of the genus *Canis*. The author gives a detailed account of the habits, range, and distribution of each species. The second part of the book is devoted to a description of the various species of the genus *Lupus*. The author gives a detailed account of the habits, range, and distribution of each species.

III

The third part of the book is devoted to a description of the various species of the genus *Urocyon*. The author gives a detailed account of the habits, range, and distribution of each species. The fourth part of the book is devoted to a description of the various species of the genus *Procyon*. The author gives a detailed account of the habits, range, and distribution of each species.

The fifth part of the book is devoted to a description of the various species of the genus *Nyctereutes*. The author gives a detailed account of the habits, range, and distribution of each species. The sixth part of the book is devoted to a description of the various species of the genus *Ursus*. The author gives a detailed account of the habits, range, and distribution of each species.

The seventh part of the book is devoted to a description of the various species of the genus *Helictes*. The author gives a detailed account of the habits, range, and distribution of each species. The eighth part of the book is devoted to a description of the various species of the genus *Uncia*. The author gives a detailed account of the habits, range, and distribution of each species.

